

Bakalářská práce

Účes a úprava vlasů v sociálním a kulturním kontextu

Studijní program:

B0114A300069 Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Studijní obory:

Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Berta Lechnerová

Vedoucí práce:

PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.
Katedra filosofie

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Účes a úprava vlasů v sociálním a kulturním kontextu

<i>Jméno a příjmení:</i>	Berta Lechnerová
<i>Osobní číslo:</i>	P19000234
<i>Studijní program:</i>	B0114A300069 Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání
<i>Specializace:</i>	Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra filosofie
<i>Akademický rok:</i>	2020/2021

Zásady pro vypracování:

Tato bakalářská práce se bude zabývat problematikou úpravy vlasů a účesu obecně v sociálně kulturním kontextu. Přiblíží díla a teorie vybraných badatelů, kteří se problematikou zabývali. Zaměří se také na srovnání specifických projevů úpravy vlasů ve vztahu k sociálnímu statusu nositele v tradiční a moderní společnosti. Bude se mimo jiné zabývat projevy, které jsou spojeny s určitou úpravou vlasů. Dílčí části práce budou pravidelně konzultovány s vedoucí bakalářské práce a studentka bude akceptovat její pokyny a doporučení.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

MURPHY, Robert F. Úvod do kulturní a sociální antropologie. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2006. ISBN 80-86429-25-3. RYCHLÍK, Martin. Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně. Praha: Academia, 2018. ISBN 9788020028617. RYCHLÍK, Martin. Tetování, skarifikace a jiné zdobení – Dějiny odívání. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2005. ISBN 9788071067801.

Vedoucí práce:

PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání práce:

22. dubna 2021

Předpokládaný termín odevzdání: 30. června 2022

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování paní PhDr. Luďce Hrabákové, Ph.D. za její podnětné rady, důvěru, trpělivost a vstřícnost při vedení mé bakalářské práce a za čas věnovaný konzultacím. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům za jejich přínos pro výzkumnou část této práce. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům, kteří mi byli oporou po celou dobu mého studia.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou účesu a úpravy vlasů. V první části práce je představena biologická podstata vlasů a jsou definovány pojmy, které s vlasy úzce souvisí. Práce přibližuje díla a teorie vybraných badatelů, kteří se problematikou zabývali z hlediska antropologie. Také se zaměřuje na vlasy, jejich funkci a význam v minulosti a proměnu v současnosti obecně v sociálně kulturním kontextu. Praktická část zjišťuje, jaké konkrétní významy má úprava vlasů pro respondenty a zkoumá, zda plní vlasy tradiční funkce i v moderní společnosti.

Klíčová slova: vlasy, vousy, symbolika, kultura, symbol, funkce

Annotation

This bachelor's thesis deals with the issue of hairstyles and hair styling. In the first part of the thesis, the biological nature of hair is introduced and the terms closely related to hair are defined. It also presents the works and theories of selected scholars who have dealt with the issue from the anthropological point of view. It also focuses on hair, its function and its importance in the past, and also its transformation in the present in a general socio-cultural context. The practical part identifies the specific meanings of hair styling for the respondents and examines whether hair performs traditional functions even in modern society.

Key words: hair, beard, symbolism, culture, symbol, function

Obsah

Poděkování	1
Anotace	2
Annotation	3
Obsah	4
Úvod	6
1 Biologická podstata vlasů	7
1.1 Teorie zabývající se ztrátou vlasů a ochlupení	9
2 Zkoumání vlasů z hlediska antropologie	12
2.1 Symbolika vlasů u Edmunda Leache	12
2.2 Symbolika vlasů u Christophera Roberta Hallpika	14
2.3 Symbolika vlasů u Raymonda Firtha	15
2.4 Symbolika vlasů u Anthonyho Synnotta	20
2.5 Symbolika vlasů u Roberta Barletta	25
3 Symbolické hledisko vlasů	28
3.1 Definice symbolu	30
3.2 Vlasy jako symbol, jejich funkce a význam	31
3.2.1 Magicko-náboženská funkce	32
3.2.2 Rituálně-přestupní funkce	34
3.2.3 Dekorativně-erotická funkce	35
3.2.4 Sociálně-skupinová funkce	37
4 Cíle výzkumné sondáže a formulace hypotéz-	39
5 Metodologie	41
5.1 Dotazník	41
6 Výzkumný soubor	43
6.1 Výběr respondentů	44
7 Výsledky výzkumné sondy a jejich interpretace	45

7.1	Analýza výsledků dotazníku	45
7.2	Ověření hypotéz	52
8	Shrnutí výzkumné sondáže	54
	Závěr	55
	Seznam použitých zdrojů	56

Úvod

Většina lidí vnímá své vlasy především z estetického hlediska. Ve skutečnosti představují účes a úprava vlasů mnohem více než jen estetický prvek. Napadlo vás někdy, že vlasy mohou být i více než jen korunou krásy? Vlasy jsou komplexním fenoménem, který má ve společnostech rozmanité významy a funkce. Různé účesy a úpravy vlasů mohou vyjadřovat změnu identity, sociální status, příslušnost k určité skupině nebo symbolizovat významné události. Péče o vlasy je kulturní univerzálií, která se objevuje ve všech lidských společnostech.

Toto téma jsem si vybrala, protože sama považuji úpravu a péči o vlasy za důležité. Zajímalo mě, jaké významy byly a jsou vlasům přisuzovány v různých společnostech. Cílem této práce je zaměřit se na sociální a kulturní aspekty, které jsou s účesy a úpravami vlasů spojeny.

V úvodu práce jsem se zaměřila na biologickou podstatu vlasů a rovněž jsem shrnula základní teorie, které vysvětlují ztrátu vlasů a ochlupení u lidí. V další kapitole jsem se také pokusila shrnout několik vybraných antropologických studií a článků, které se zabývají vlasy, jejich úpravou a různými významy v kulturách a společnostech. Vybrané studie a výzkumy, které jsou v této kapitole představeny, umožňují nahlédnout do složité a rozmanité povahy významu vlasů v různých společnostech a kulturách. Dále přibližují symbolickou podstatu vlasů, jejich funkce a význam v minulosti a proměnu v současnosti. Praktická část práce zjišťuje, jaké konkrétní významy má úprava vlasů pro vybrané respondenty a ověřuje, zda vlasy mohou mít tradiční funkce i v moderní společnosti.

1 Biologická podstata vlasů

Nejdříve se chci zaměřit na biologickou podstatu samotných vlasů. Vlasy jsou součástí ochlupení, které pokrývá důležitou část lidského těla.¹ Člověku zůstaly po předcích, které má společné s lidoopy, nejen vlasy, vousy i pubické ochlupení, ale také ochlupení na dalších místech těla. Ve srovnání s lidoopy má člověk chlupů více, ale jsou slabé a jemné.² Chlupy mají jak lidé, tak zvířata, především opice.³ Celkově lidské tělo pokrývají tři druhy ochlupení.⁴ Jejich vlastnosti se však na různých částech těla liší.⁵

Primárním ochlupením je lanugo, což je jemné ochlupení⁶, které má lidský plod již od čtvrtého či šestého měsíce prenatalního období.⁷ Před porodem běžně opadáva do plodové vody.⁸ Lanugo je přítomno na celém těle plodu a považuje se za náznak původního ochlupení těla. Na některých místech je nahrazeno sekundárním ochlupením.⁹

Dalším typem je sekundární ochlupení, které se vyvíjí koncem fetálního období a jeho absence u novorozence může značit, že je nedostatečně vyvinutý. Právě vlasy jsou sekundárním ochlupením¹⁰, které je viditelné na hlavách dětí obou pohlaví již od narození.¹¹ Jak u zvířat, tak u lidí dochází k výměně vlasů. Výměna vlasů je ale odlišná,

¹ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 2009. s. 2905.

² RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 24–26.

³ HALLPIKE, C. R. *Social hair*. 1969. s. 257. (volně citováno dle překladu autorky)

⁴ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 2009. s. 2905.

⁵ HALLPIKE, C. R. *Social hair*. 1969. s. 257. (volně citováno dle překladu autorky)

⁶ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 2009. s. 2905.

⁷ Tamtéž, s. 2195.

⁸ Tamtéž, s. 2905.

⁹ Tamtéž, s. 2195–2196.

¹⁰ Tamtéž, s. 604.

¹¹ HALLPIKE, C. R. *Social hair*. 1969. s. 257. (volně citováno dle překladu autorky)

u člověka je za normálních okolností asynchronní. Naopak u zvířat je cyklus synchronizovaný, srst jim roste nebo vypadává po celém těle. Výměna srsti probíhá z důvodu sezonních vlivů, umožňuje adaptaci na změny prostředí (např. adaptaci na teplotu).¹² Mezi sekundární ochlupení patří dále také chloupky, řasy a obočí. Řasy mají ochrannou funkci pro oči a obvykle jsou nejtmašími chlupy na těle.¹³

Třetím typem je ochlupení terciální.¹⁴ U obou pohlaví se v pubertě objevuje pubické ochlupení.¹⁵ U chlapců je to obvykle mezi 12. a 14. rokem, zatímco dívkám začne růst již kolem 10. a 11. roku. Mezi terciální ochlupení patří také vousy, které jsou nejsilnějšími chlupy na těle.¹⁶ Vousy rostou některým mužům až na výjimky od doby dospívání.¹⁷ Obvykle se začíná objevovat až po 16. až 20. roce věku. Kromě toho se vousy mohou objevit i u žen v období menopauzy.¹⁸ Terciální ochlupení také zahrnuje ochlupení v podpaží, v uších a v nose.¹⁹

Antropolog C. R. Hallpike poukázal i na další neobyčejné vlastnosti lidských vlasů a ochlupení. Vlasy rostou do určité délky podobně jako nehty a je možné je bezbolestně odstříhnout. Růst chlupů je ale na rozdíl od vlasů omezený určitou délkou. Oběma pohlavím začnou od středního věku vlasy šedivět a ve stáří můžou hlavně

¹² Úvod do klinické trichologie: *Dermatologie v praxi* [online]. 2012, 6 (3), s. 118–120.

¹³ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 2009. s. 604.

¹⁴ Tamtéž, s. 2906.

¹⁵ HALLPIKE, C. R. *Social hair*. 1969. s. 257. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁶ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 2009. s. 3326.

¹⁷ HALLPIKE, C. R. *Social hair*. 1969. s. 257. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁸ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 2009. s. 425.

¹⁹ Tamtéž, s. 2906.

mužům vypadávat.²⁰ Šedivění je způsobeno útlumem tvorby pigmentu. Barvu vlasů určuje množství tohoto pigmentu přítomného ve vlasech.²¹

Vlasy mohou být ukazatelem našeho zdraví, „...jsou odrazem vnitřního prostředí organismu, a proto jejich poškození nebo ztráta může signalizovat různá onemocnění.“²² Ztráta či onemocnění vlasů může značit nejen problém fyzický, ale také psychický. Množství vlasů, jejich typ a pigmentace závisí na řadě faktorů, zejména na pohlaví, věku a etnické příslušnosti. Po narození se vlasy výrazně liší svou barvou, délkou, tvarem, ale i rychlostí růstu. Významné rozdíly existují i mezi jednotlivými etniky a jednotlivci. V průběhu života se vlastnosti vlasů mění.²³

1.1 Teorie zabývající se ztrátou vlasů a ochlupení

V této části bych se chtěla zaměřit na shrnutí základního dosavadního poznání, které objasňuje, proč u člověka došlo ke ztrátě vlasů či ochlupení. Otázkou ztráty ochlupení se zabývá M. J. Rantala²⁴ a také etolog Desmond Morris²⁵. Ohledně ztráty vlasů existuje velké množství teorií, proto jsem vybrala dvě nejvíce zastoupené, které uvádí dva výše zmínění autoři.

Jedna z nejčastěji zastoupených teorií evoluce nahoty tvrdí, že absence srsti slouží jako ochlazovací mechanismus.²⁶ Lovící lidoop se zbavil své srsti, aby zabránil přehřátí těla. Srst nahradila tuková vrstva, která pomáhá udržet tělesné teplo a zároveň dojde-li k přehřátí organismu, nezabraňuje ve vypařování potu.²⁷ Rantala uvádí, že při bližším zkoumání se zjistilo, že tato teorie není platná, protože nahá pokožka je náchylnější k tepelným ztrátám. V důsledku ztráty ochlupení dochází ke zvýšenému pocení,

²⁰ HALLPIKE, C. R. *Social hair*. 1969. s. 257. (volně citováno dle překladu autorky)

²¹ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 2009. s. 576.

²² Tamtéž, s. 118.

²³ Tamtéž, s. 118–120.

²⁴ RANTALA, M. J., *Evolution of nakedness in Homo sapiens*, 2007.

²⁵ MORRIS, D. *Nahá opice: člověk jako další živočišný druh*. 2018.

²⁶ RANTALA, M. J., *Evolution of nakedness in Homo sapiens*, 2007, č. 273, s. 1.

²⁷ MORRIS, D. *Nahá opice: člověk jako další živočišný druh*. 2018, s. 51–53.

kteřé vede k dehydrataci.²⁸ Další často uváděný důvod ztráty srsti je používání ohně. Vzhledem k denním vysokým teplotám, se stala holá kůže výhodnou, a tak se lidoop bez srsti obešel. V noci, kdy teplota klesala, se hominidé zahřívali pomocí ohně.²⁹

Podle teorie související se sexualitou došlo ke ztrátě srsti, protože nahá srst umožňuje intenzivnější sexuální kontakt mezi mužem a ženou.³⁰ Vlivem ztráty ochlupení byly zdůrazněny vnější pohlavní orgány samice, která se stala pro muže přitažlivější.³¹ Teorie však nevysvětluje, proč ochlupení vypadávalo i z oblastí, které nebyly spojené s intimním kontaktem. Slabinou této teorie také je, že lidem zbylo ochlupení v intimních oblastech a to tuto teorii vyvrací. Hypotéza vodních lidoopů, kterou předložil Hardy, předpokládá, že hominid si musel obstarat obživu na mořském pobřeží. Nahota se pro něj stala výhodnou, protože snižovala odpor a vztlak ve vodě.³² Lidoop vodní si prošel vývojovou fází, než se stal lidoopem lovcím. Zpočátku hledal potravu v mělkých vodách, postupně se naučil plavat a potápět se pro potravu do větších hloubek. Ztratil srst stejně jako ostatní savci, kteří se vrátili k životu ve vodě. Zůstal mu pouze vlasový pokryv, aby mu ochránil hlavu před slunečním zářením. Tuto teorii potvrzuje například směr ochlupení na našich zádech, který se liší od srsti ostatních lidoopů. Směr je shodný se směrem proudění vody při plavání, chlupy směřují dozadu a ke středu směrem k páteři.³³ Rantala uvádí, že vodní teorii následně vypracoval i Morris. Neexistují však žádné fosilní důkazy, které by tuto teorii podpořily.³⁴

Naopak jiné teorie uvádí, že u lidoopů došlo ke ztrátě srsti vlivem adaptace, která měla chránit před parazity. Tato teorie byla odmítnuta Darwinem, protože podle něj nevysvětluje, proč právě lidský druh přišel o ochlupení, ačkoliv jsou parazité problémem všech primátů, nejen lidí. Rantala i Morris tvrdí, že došlo ke ztrátě ochlupení, pro-

²⁸ RANTALA, M. J. *Evolution of nakedness in Homo sapiens*, 2007, č. 273, s. 1.

²⁹ MORRIS, D. *Nahá opice: člověk jako další živočišný druh*. 2018, s. 47–48.

³⁰ RANTALA, M. J. *Evolution of nakedness in Homo sapiens*, 2007, č. 273, s. 3–4.

³¹ MORRIS, D. *Nahá opice: člověk jako další živočišný druh*. 2018, s. 50–51.

³² RANTALA, M. J. *Evolution of nakedness in Homo sapiens*, 2007, č. 273, s. 3.

³³ MORRIS, D. *Nahá opice: člověk jako další živočišný druh*. 2018, s. 49–50.

³⁴ RANTALA, M. J. *Evolution of nakedness in Homo sapiens*, 2007, č. 273, s. 3–4.

tože doupatá hominidů byla čím dál více zatěžována parazity.³⁵ Morris dále uvádí, že lovíci lidoop se od ostatních primátů liší stálým domovem. Ten však vytváří vhodné podmínky pro vnější parazity. Následně uvedl hypotézu, ve které uvádí i možnost, která vyvrací jeho předchozí tvrzení. Podle jeho druhé hypotézy blechami nejsou obtěžováni ani opice a ani lidoopi, protože vylíhlé dospělé blechy se nemají čím živit. Než se stihnou vylíhnout, hostitel se odstěhuje a v doupatě se již nevyskytuje.³⁶ Rantala uvádí, že nahota mohla být vynucená i smrtelnými nemocemi, které parazité přenášeli sáním krve.³⁷

Morris objasňuje teorii ztráty ochlupení, která je podle něj součástí neotenického procesu. Neotenie je zachování fyzických charakteristik mláďat až do dospělosti.³⁸ Šimpanzímu mláďeti zůstala hlava plná chlupů, ačkoliv mělo téměř holé tělo. Neotenické potlačení růstu srsti nebylo zcela dokončeno.³⁹ Slabinou této teorie je, že neříká nic o hodnotě nahoty, která pomohla nahým lidoopům lépe přežít v nepřátelském prostředí.⁴⁰ Podle další teorie nebyla ztráta srsti reakcí na fyzické prostředí, ale hlavní příčina byla sociální. Holá kůže se stala poznávacím znakem. Ztráta ochlupení umožňovala rozpoznat příslušníka vlastní tlupy od ostatních příslušníků cizích tlup.⁴¹

³⁵ Tamtéž, s. 4.

³⁶ MORRIS, D. *Nahá opice: člověk jako další živočišný druh*. 2018, s. 34–35.

³⁷ RANTALA, M. J. *Evolution of nakedness in Homo sapiens*, 2007, č. 273, s. 4.

³⁸ Tamtéž, s. 2–3.

³⁹ MORRIS, D. *Nahá opice: člověk jako další živočišný druh*. 2018, s. 45–46.

⁴⁰ RANTALA, M. J. *Evolution of nakedness in Homo sapiens*, 2007, č. 273, s. 3.

⁴¹ MORRIS, D. *Nahá opice: člověk jako další živočišný druh*. 2018, s. 50.

2 Zkoumání vlasů z hlediska antropologie

V této kapitole jsem se pokusila shrnout několik vybraných antropologických studií a článků, které se zabývají vlasy a jejich úpravou, což by mělo přispět k hlubšímu pochopení toho, jaký význam mohou mít vlasy v různých kulturách a společnostech. Vybrané studie a výzkumy, které jsou v této kapitole představeny, umožňují nahlédnout do složité a rozmanité povahy významu vlasů. Uvádím je v chronologickém pořadí podle jejich data publikace, abych zachytila jejich vývoj a proměny v průběhu času. Přestože vlasy mají ve společnosti mnoho významů, doposud se jedná o málo prozkoumanou oblast antropologie a antropologové se jí začali zabývat teprve v nedávné době.⁴²

2.1 Symbolika vlasů u Edmunda Leache

Britský antropolog Edmund Leach⁴³ (1910–1989) se zaměřil především na sexuální symboliku vlasů. Ve svém článku vychází z knihy psychoanalytika doktora Charlese Berga (1892–1957), který dospěl k názoru, že úprava vlasů je ve většině společností spojena se sexuálními významy. Vlasy na hlavě jsou podle něj symbolem pohlavních orgánů. Stříhání a holení považuje za symbolickou kastraci, kterou spojuje s agresí. Tvrdí, že vlasy slouží jako symboly sexuálních agresivních pudů. Člověk se tuto agresi pokouší kontrolovat prostřednictvím holení, při kterém svůj hněv zaměřuje přímo na agresivní vlasy. Leach shrnul Bergovo zkoumání a doplnil ho dalšími antropologickými poznatky, vůči některým částem jeho teorie se však vymezuje.⁴⁴

Leach uvádí několik příkladů, které dokazují, že vlasy mohou být symbolem sexuálního významem. Dlouhé vlasy jsou spojovány s neomezenou sexualitou, naopak krátké či svázané vlasy značí sexualitu omezenou a oholená hlava je symbolem celibátu. Dále poukazuje na to, že účes může vypovídat něco o sexuálním postavení jedince, ale ne vždy vyjadřuje skutečné pocity a určuje jedincovo chování. Dlouhé vlasy nemusí vždy nutně znamenat sexuální svobodu a krátké vlasy sexuální zdrženlivost. Tím opouje Bergovi, který předpokládá, že symbolika vlasů odráží skutečný psychický stav

⁴² RYCHLÍK, M. *Paruky, lokny i vší. Nástin historie účesu ve starověkých kulturách*. 2013. s.36.

⁴³ LEACH, E. R. *Magical hair*. 1958.

⁴⁴ LEACH, E. R. *Magical hair*. 1958. s. 149. (volně citováno dle překladu autorky)

jedince.⁴⁵ Leach podporuje tezi, že „*vlasý na hlavě jsou používány jako rituální symbol s genitálními a análními konotacemi*“⁴⁶, ale má výhrady k Bergovu zobecnění. Podle Berga jsou vlasý vždy spojovány se sexuální symbolikou na nevědomé úrovni. Leach s jeho názorem nesouhlasí a poukazuje na to, že tato teze není doložená etnografickými důkazy.⁴⁷ Sexuální symboliku vlasů v rituálech považuje naopak za vědomě používanou. Pomocí etnografických dat, která uvádí, se snaží dokázat, že falická symbolika není v rituálech potlačena, ale využívána záměrně.⁴⁸

Vlasý mohou nabývat odlišných sexuálních významů během aktu stříhání, který je rozšířený při rituálních úkonech. Rituály často provázejí přechod jedince z jednoho společenského a sexuálního statusu do druhého, z posvátného k profánnímu nebo naopak.⁴⁹ „*Výrazné změny účesů často doprovázejí změny sexuálního statusu, ke kterým dochází například v pubertě a při vstupu do manželství.*“⁵⁰ Podle Berga existují dva protikladné typy ritualizovaného chování. Prvním je stříhání a oholení hlavy, které považuje za kastraci. Druhým je zanedbání úpravy vlasů, které se nechávají narůst a jsou rozčuchané. Tento druh ritualizovaného chování představuje „*asketické zavržení samotné existence sexuality.*“⁵¹ Během rituálního stříhání se utvářejí dvě kategorie osob, posvátné a profánní, a také samotný rituálně oddělený předmět, který je symbolem vykastrovaného genitálu. Rituálně oddělené vlasý jsou v některých kulturách považovány za magické předměty. Jsou posvátné, skrývají v sobě moc, která ale není výlučně pouze libidinózní.⁵² Dodává, že oddělené vlasý jsou vnímány jako symbol agrese a největší roli mají v přechodových rituálech.⁵³ Leach poukazuje na rozdíl mezi ostříhanými vlasý a těmi, které jsou stále součástí člověka. Pokud jsou vlasý součástí těla, jsou

⁴⁵ Tamtéž, s. 153–154. (volně citováno dle překladu autorky)

⁴⁶ Tamtéž, s. 157. (volně citováno dle překladu autorky)

⁴⁷ Tamtéž, s. 157. (volně citováno dle překladu autorky)

⁴⁸ Tamtéž, s. 154–155. (volně citováno dle překladu autorky)

⁴⁹ Tamtéž, s. 160. (volně citováno dle překladu autorky)

⁵⁰ Tamtéž, s. 153. (volně citováno dle překladu autorky)

⁵¹ Tamtéž, s. 149. (volně citováno dle překladu autorky)

⁵² Tamtéž, s. 157–158. (volně citováno dle překladu autorky)

⁵³ Tamtéž, s. 160. (volně citováno dle překladu autorky)

opečovány, ale jakmile jsou ostříhány, stávají se znečištěnými. Tato nečistota je magickou látkou, která má nebezpečnou agresivní moc, jež není spojena s konkrétní osobou, od níž vlasy pocháží.⁵⁴

2.2 Symbolika vlasů u Christophera Roberta Hallpika

Ke zkoumání vlasů dále přispěl i anglicko-kanadský antropolog a profesor Christopher Robert Hallpike (1938), který analyzuje již probíraný Leachův článek *Magical Hair*.⁵⁵ Ověřuje, zda je vlasům ve společnosti obecně přisuzován sexuální význam, jak tvrdí Leach, a také zkoumá, zda jsou pravdivá tvrzení, že oholená hlava symbolizuje celibát, dlouhé vlasy nespoutanou sexualitu, a naopak krátké vlasy zdrženlivost. Kromě toho ho také zajímá, zda existuje podvědomá asociace mezi vlasy na hlavě a mužskými genitáliemi.⁵⁶ Hallpike se proti Leachově teorii vymezuje, protože nesouhlasí s tím, že je úprava vlasů řízená sexuálními pudy a sám navrhuje teorii, že vlasy jsou sociálním symbolem. Dochází tedy k závěru, že vlasy nejsou vždy spojovány se sexuální symbolikou. Hallpike považuje Leachovo psychologické vysvětlení za nevhodné, protože není empiricky ověřitelné. A proto on sám přichází se sociologickým vysvětlením, jež empirickou ověřitelnost nabízí.⁵⁷

Dochází k závěru, že mnoho společností sdílí značné množství symbolů. Vysvětluje, proč dochází v odlišných společnostech k opakování podobných významů. Jako první důvod uvádí, že „významy symbolů souvisí s fungováním povědomí, s mechanismy potlačování a sublimace sexuálních pudů.“⁵⁸ Druhým důvodem podle něj je, že symboly jsou vhodné k vyjádření základních pojmů rozšířených ve všech společnostech. V tomto případě jde o symboly týkající se světa a místa člověka v něm.⁵⁹ Hallpike upozorňuje na jedinečné vlastnosti vlasů a následně popisuje jejich využití při rituálech. Podle něj jsou vlasy nejčastěji využívány při smutečních rituálech, kde se ztráta

⁵⁴ Tamtéž, s. 157–158. (volně citováno dle překladu autorky)

⁵⁵ HALLPIKE, C. R. *Social hair*. 1969.

⁵⁶ HALLPIKE, C. R. *Social hair*. 1969. s. 257. (volně citováno dle překladu autorky)

⁵⁷ Tamtéž, s. 261–264. (volně citováno dle překladu autorky)

⁵⁸ Tamtéž, s. 256. (volně citováno dle překladu autorky)

⁵⁹ Tamtéž, s. 256. (volně citováno dle překladu autorky)

vyjadřuje oholením vlasů. Zpochybňuje nejen Leachovu teorii, ale i některé Bergovy hypotézy. Nesouhlasí s jeho výrokem, ve kterém přirovnává holení hlavy při smutku ke kastraci, protože v době truchlení si holí hlavu ženy stejně jako muži a myšlenku ženské kastrace považuje za zvláštní. Poukazuje také na to, že vousy, které se vlasům podobají, jsou z této teorie zcela vynechány.⁶⁰ Leachovu hypotézu kritizuje především proto, že „...nedokáže poskytnout žádné vysvětlení, proč jsou krátké vlasy spojovány s mnichy a vojáky a proč se dlouhé vlasy vyskytují u asketů, kteří se sexuality zříkají.“⁶¹

Sám však považuje vlasy za symbol sociální kontroly a společenského statusu. Přichází s vlastní teorií, v níž oholená hlava symbolizuje společenskou kontrolu a podřízenost disciplíně ve společnosti. Naopak dlouhé vlasy značí odmítnutí společenské kontroly a jsou spojované s nespoutaností až živočišností. Člověk s dlouhými vlasy se podle něj nechce podřizovat společnosti a stojí mimo ni. „*Stříhání vlasů symbolizuje návrat do společnosti nebo život pod kontrolou neboli v disciplinárním režimu.*“⁶² Uvádí tři odlišné příklady vojáka, mnicha a trestance, které potvrzují jeho tvrzení, že oholená hlava skutečně znamená podřídit se disciplíně a naplnit určitá očekávání ve společnosti. Upozorňuje na skupiny lidí s dlouhými vlasy, konkrétně intelektuály, ženy a mladistvé rebely, kteří se v západní společnosti vzpírají společenské kontrole více než ostatní lidé.⁶³

2.3 Symbolika vlasů u Raymonda Firtha

Raymond Firth (1901–2002) byl novozélandský antropolog a profesor antropologie. K výzkumu vlasů přispěl článkem⁶⁴, v němž se zaměřuje na velké množství aspektů vlasů. Jeho cílem je poukázat na skutečnost, že vlasy mají mnoho symbolických a společenských významů. Firthův výzkum je jedinečný v tom, že se zaměřuje na velmi širokou škálu historických významů a symboliky vlasů, a proto bude popsán nejpodrobněji.

⁶⁰ Tamtéž, s. 257–260. (volně citováno dle překladu autorky)

⁶¹ Tamtéž, s. 263. (volně citováno dle překladu autorky)

⁶² Tamtéž, s. 260. (volně citováno dle překladu autorky)

⁶³ Tamtéž, s. 260–264. (volně citováno dle překladu autorky)

⁶⁴ FIRTH, R. *Symbols: Public and Private: Hair as Private Asset and Public Symbol*. 1973.

Úprava vlasů je podle Firtha významným symbolickým a sociálním atributem, který ovlivňuje očekávání, chování a sociální reakce lidí.⁶⁵ Tvrdí, že vlasy jsou rasovým znakem člověka s geneticky dědičnými vlastnostmi, mezi které patří délka, barva a struktura. Ochlupení těla je také dědičné. Přestože jsou vlasy osobním a soukromým atributem, slouží zároveň jako prostředek sociálního vyjádření. Firth je považuje za individuální znak i veřejný symbol. Lidé mohou vlasy používat jako nástroj sociální diferenciace, protože jsou jedinečně manipulovatelné.⁶⁶ Ve společnosti mají důležitou roli a odráží sociální a kulturní normy.⁶⁷ V článku odkazuje na Hallpikovo tvrzení, že krátké vlasy jsou symbolem sociální kontroly, a naopak dlouhé vlasy jsou vnímány jako vybočení ze zavedených pravidel. Symbolika vlasů je spojena s historickými a kulturními tradicemi. Mají asociativní vlastnosti, které mohou vytvářet představy o vznešenosti, jemnosti nebo divokosti.⁶⁸

Dále Firth uvádí, že krátké vlasy lze považovat za symbol mužnosti⁶⁹ a naopak dlouhé vlasy za symbol ženskosti.⁷⁰ Poukazuje na skutečnost, že ženské a mužské vlasy a ochlupení jsou od sebe odlišné nejen z fyziologického hlediska, ale vytvářejí se u nich i sociální rozdíly se symbolickou hodnotou.⁷¹ Nejdříve se zaměřuje na mužské ochlupení a vousy a pomocí etnografických údajů dokládá, že názory na ně byly v různých společnostech a obdobích rozdílné. Ochlupení nabývalo různých významů, ale nejvíce bylo spojováno s představou mužnosti.⁷² Mužské ochlupení nacházející se v oblasti hrudníku a obličeji je spojováno s atributy síly a sexuální energie, ale může být vnímáno i jako nedostatek kultivovanosti.⁷³ Firth zdůrazňuje, že vousy se často nacházely

⁶⁵ FIRTH, R. *Symbols: Public and Private: Hair as Private Asset and Public Symbol*. 1973. s. 261. (volně citováno dle překladu autorky)

⁶⁶ Tamtéž, s. 262–263. (volně citováno dle překladu autorky)

⁶⁷ Tamtéž, s. 271. (volně citováno dle překladu autorky)

⁶⁸ Tamtéž, s. 262–265. (volně citováno dle překladu autorky)

⁶⁹ Tamtéž, s. 277. (volně citováno dle překladu autorky)

⁷⁰ Tamtéž, s. 268. (volně citováno dle překladu autorky)

⁷¹ Tamtéž, s. 271. (volně citováno dle překladu autorky)

⁷² Tamtéž, s. 264–266. (volně citováno dle překladu autorky)

⁷³ Tamtéž, s. 269. (volně citováno dle překladu autorky)

v nejednoznačné pozici, jelikož se názory na vousy v průběhu času proměňovaly a vyvolávaly silné emocionální reakce. Z hlediska kulturního vymezení byly hodnoceny pozitivně i negativně. Existovala období, kdy byly vousy nošeny a obdivovány, zatímco v jiných obdobích se jimi opovrhovalo a mohly být dokonce zakázané. Dochází k závěru, že v úpravě vousů existují výrazné kulturní rozdíly. V minulosti sloužily v západních společnostech jako ukazatel společenského či profesního postavení. Úprava vousů byla často regulována zákony, které zakazovaly nošení vousů, a naopak oholená tvář symbolizovala jednotu a disciplínu.⁷⁴

Zaměřuje se dále na vlasy a ochlupení u žen. Dlouhé vlasy jsou tradičně považovány za symbol ženskosti a přitažlivosti a mohly být dokonce chápány jako ukazatel kvality ženskosti. Ačkoliv mají v podpaží a na nohou ochlupení obě pohlaví, u žen je vnímáno negativně a u mužů naopak neutrálně. Od žen se očekává, že budou ochlupení skrývat či odstraňovat, právě proto, že je hodnoceno jako konvenčně neestetické. Firth zmiňuje, že „v západní společnosti zejména ve vyšších třídách existovaly značné rozdíly v zacházení s ženskými vlasy“⁷⁵, zato však v dnešní době došlo k překrytí a smíšení všech konvencí vlivem moderního vývoje. Různé druhy účesů se rozšířily do všech vrstev společnosti. Barvě vlasů byly také přisuzovány různé společenské hodnoty a významy. Ve společnosti existují o vlasech komplexní soubory představ a přesvědčení. Firth uvádí, že například zrzavé vlasy byly spojovány s ohnivým charakterem. Dnes však barva ztratila do značné míry svůj význam, protože lidé mohou měnit svou geneticky danou barvu vlasů pomocí moderní chemie, což dříve nebylo možné.

Úpravy vlasů nejsou voleny pouze esteticky či dle osobních preferencí, ale jsou definované i společenskými konvencemi. Firth pomocí etnografických dat ukazuje, že „různé účesy se používají jako ukazatel sociální odlišnosti lišící se podle věku, pohlaví, manželského a jiného statusu.“⁷⁶ Upozorňuje na skutečnost, že donedávna existovaly v západních společnostech normy pro úpravu vlasů, které požadovaly, aby ženy nosily v dospělosti dlouhé vlasy a muži naopak krátké.⁷⁷ U mužů byly krátké vlasy na hlavě

⁷⁴ Tamtéž, s. 264–266. (volně citováno dle překladu autorky)

⁷⁵ Tamtéž, s. 270. (volně citováno dle překladu autorky)

⁷⁶ Tamtéž, s. 271. (volně citováno dle překladu autorky)

⁷⁷ Tamtéž, s. 267–272. (volně citováno dle překladu autorky)

zavedenou konvencí více než sto let.⁷⁸ Vlasy tedy podle Firtha slouží jako nástroj sociálního vyjádření a kontroly. Mohou mít ale i politický a etnický význam, jako příklad uvádí afro účes, který se stal symbolem černošské hrdosti, afrického původu a politického přesvědčení. Styly vlasů ovlivňují nejen společenské zvyky⁷⁹, ale i aktuální módní trendy.⁸⁰ Dodává, že pomocí různých způsobů zacházení s vlasy lidé mohli vyjadřovat i svá společenská postavení. Ženy se prostřednictvím krátkých účesů snažily vyjádřit, že požadují stejné příležitosti v zaměstnání jako muži. Krátké vlasy u žen byly v Evropě či Americe často vnímány jako projev mužskosti či znak homosexuality.⁸¹ Doplňuje, že sexuálním významem vlasů se zabýval E. R. Leach a předkládá jeho teorii.⁸²

Dále se Firth zabývá dlouhými vlasy u mužů a porovnává, jak se jejich význam proměňoval. Tvrdí, že „v minulosti byly rozpoznávacím znakem určitého sdílení společenských hodnot a diferenciací od zbytku společnosti.“⁸³ Muži s dlouhými vlasy byli často kritizováni a vedly se proti nim protesty, při kterých docházelo i k fyzickému násilí. Odpůrci dlouhých vlasů spojovali tuto úpravu vlasů s divokostí, neupraveností či narušováním genderových kategorií. Autor uvádí čtyři důvody projevu nesouhlasu. Prvním důvodem bylo, že odpůrci spojovali tuto úpravu vlasů s divokostí, neupraveností či dokonce nečistotou. Druhým důvodem nesouhlasu bylo, že zaměňují symbolické kategorie, protože dlouhé vlasy jsou silným ženským symbolem, dochází tedy k záměně identifikace muže se ženou. Jako třetí důvod Firth uvádí: „*dlouhé mužské vlasy symbolizovaly porušení kodexu uniformity.*“⁸⁴ Muži nechťeli dodržovat běžné normy společnosti. Začtvrté dlouhé vlasy jsou záměrným protestem proti konvencím společnosti či autoritě. Zdůrazňuje, že v posledních letech je ale tolerance k vousům a k dlouhým vlasům u mužů větší a ty se stávají standardem. Mohou být projevem individuality, módní

⁷⁸ Tamtéž, s. 274. (volně citováno dle překladu autorky)

⁷⁹ Tamtéž, s. 271–273. (volně citováno dle překladu autorky)

⁸⁰ Tamtéž, s. 291. (volně citováno dle překladu autorky)

⁸¹ Tamtéž, s. 274. (volně citováno dle překladu autorky)

⁸² Tamtéž, s. 296. (volně citováno dle překladu autorky)

⁸³ Tamtéž, s. 276. (volně citováno dle překladu autorky)

⁸⁴ Tamtéž, s. 277. (volně citováno dle překladu autorky)

záležitostí nebo politickým symbolem.⁸⁵ Některé společnosti považovaly dlouhé mužské vlasy za morálně pochybné. Např. pro sv. Pavla byly dlouhé vlasy hanbou. Firth předkládá i další příklady, které se týkaly zákazů dlouhých účesů u mužů, a to konkrétně ve sportovních týmech. Nedodržování těchto pravidel bylo potrestáno vyloučením. Jako nejextrémnější příklad zákazů dlouhých vlasů uvádí stříhání vlasů ve věznicích, jež nebylo vynucováno pravidly, ale násilím.

Firth poukazuje na komplikovanost problematiky vlasů. Uvádí několik příkladů, kdy zaměstnavatelé nakázali svým zaměstnancům, aby si ostříhali vlasy. Zabývá se otázkami, do jaké míry má jedinec právo určovat vlastní úpravu vlasů a do jaké míry ji mohou regulovat společenské normy či zákony. Dále zkoumá dlouhé vlasy a vousy i v oblasti náboženství. Zaměřuje se na náboženské normy, které předepisují ostříhání či oholení vlasů a jejich růst podle situace. Uvádí, že dlouhé vlasy mohou být definičním znakem obecně či se vztahují ke konkrétnímu závazku. Zaměřuje se na problém, jak klasifikovat spory, v kterých se střetávají náboženská přikázání a společenské normy.⁸⁶

Zabývá se ztrátou vlasů, která je ve společnosti vnímána převážně negativně. Podobně jako Leach poukazuje na rozdíl mezi dobrovolně a nedobrovolně oddělenými vlasy. Nedobrovolně oddělené vlasy jsou opovrhovány, protože je lidé považují za lidské exuvie. Firth stejně jako Leach tvrdí, že záměrně oholené či ostříhané vlasy mají největší roli v přechodových rituálech, které symbolizují změnu statusu nebo sociálního postavení osoby. Firth navíc uvádí, že pokud je stříhání či holení vlasů vynuceno, může symbolizovat snížení statusu či být podmínkou vstupu do určitého společenství, nejčastěji spirituálního.⁸⁷ Dochází k závěru, že ztráta vlasů symbolizuje zničení nebo změnu osobnosti a tím i snížení společenského postavení jedince. Zaměřuje se i na paruky, které byly dříve spojovány s třídní hierarchizací, ale dnes jsou již běžně rozšířené na všechny společenské třídy. Poukazuje na odlišnost hodnocení mužských a ženských paruk. Zatímco mužské paruky jsou využívány převážně k zakrytí plešatosti, ženské paruky jsou spíše módním doplňkem, který ženám umožňuje přizpůsobit se proměnlivým módním trendům. Nošení paruk je často spojováno s předsudky, především

⁸⁵ Tamtéž, s. 275–277. (volně citováno dle překladu autorky)

⁸⁶ Tamtéž, s. 279–284. (volně citováno dle překladu autorky)

⁸⁷ Tamtéž, s. 287–289. (volně citováno dle překladu autorky)

u mužů. V minulosti se v rámci katolické církve vedly spory o vhodnosti nošení paruk mezi kleriky. Učení sv. Pavla odsuzovalo paruky u církevních osob, protože při modlení by měla zůstat hlava odkrytá. Firth zdůrazňuje, že použití lidských vlasů v parukách je přijatelné, nevyvolává vážné námitky. Je dokonce preferováno použití pravých vlasů před umělými.⁸⁸

V souvislosti s magickou symbolikou odkazuje na Leachovu analýzu. Shrnuje, že „význam vlasů spočívá v jejich schopnosti sloužit jako manipulovatelná reprezentace celé osoby.“⁸⁹ Podle Firtha mají vlasy emocionální a magickou moc. V čarodějnictví a magii se využívají jako prostředek k přenosu mystické síly. Vlasy mohou být použity pozitivně k terapeutickým účinkům, ale také v negativní magii, kdy mohou být odštížené vlasy, které nejsou pod kontrolou jedince, použity proti němu samotnému či proti jiné osobě.⁹⁰ A v souvislosti se společenskou symbolikou vlasů uvádí Hallpikův názor: „rituální použití vlasů je tak rozmanité, že se nelze omezovat pouze na jejich sexuální symboliku.“⁹¹ Domnívá se, že stříhání vlasů symbolizuje sociální kontrolu, opětovný vstup do společnosti nebo přijetí disciplinárního režimu. Firth dodává, že tato teze by mohla platit pro západní a orientální společnost, ale není možné ji považovat za univerzální jev, který platí v rámci všech ostatních společností. Pomocí etnografických dat ilustruje, že nošení dlouhých vlasů nebo jejich stříhání může mít různé významy v závislosti na sociálních normách a očekáváních dané společnosti.⁹²

2.4 Symbolika vlasů u Anthonyho Synnotta

Kanadský profesor sociologie Anthony Synnott⁹³ (1940) navrhuje ke zkoumání vlasů novou teorií protikladů, která se zabývá obecnou symbolikou vlasů. Doplňuje novými poznatky starší teorie E. Leache (1958) a C. R. Hallpika (1969). Prostřednictvím teorie protikladů vysvětluje rozmanitost vlasových vzorů a symbolů a jejich změny

⁸⁸ Tamtéž, s. 291–293. (volně citováno dle překladu autorky)

⁸⁹ Tamtéž, s. 296. (volně citováno dle překladu autorky)

⁹⁰ Tamtéž, s. 294–295. (volně citováno dle překladu autorky)

⁹¹ Tamtéž, s. 297. (volně citováno dle překladu autorky)

⁹² Tamtéž, s. 297. (volně citováno dle překladu autorky)

⁹³ SYNNOTT, A. *Shame and Glory: A Sociology of Hair*. 1987.

v průběhu doby. Článek Synnotta dále popisuje, jak se vyvíjela symbolika vlasů v Severní Americe a Velké Británii během čtyřiceti let od 50. let 20. století. Konstatuje, že v oblasti vlasů se od posledního výzkumného článku Raymonda Firtha mnohé změnilo. Symbolika vlasů byla relativně opomíjena, i přestože se význam vlasů velmi proměnil. V závěru článku také vyvozuje, jaké má jeho teorie protikladů důsledky pro obecnější symboliku těla.

Teorie protikladů je založena na hlavních třech tezích, které podle něj reflektují, jak moc je symbolika vlasů složitá. První teze tvrdí, že „*opačná pohlaví mají odlišné vlasy.*“ Druhá teze uvádí, že „*vlasy na hlavě a ochlupení na těle jsou opačné.*“ Třetí teze tvrdí, že „*protikladné ideologie preferují opačné vlasy.*“ Dále se Synnott zaměřuje na dva důvody, které slouží k vysvětlení, proč je symbolika vlasů tak složitá. Prvním důvodem je, že vlasy na hlavě, ochlupení na obličeji a ochlupení na těle jsou místa se sociálním významem. Druhým důvodem je, že vlasy mají čtyři základní způsoby úpravy, délku, barvu, účesy a množství. Normy úprav jsou pro muže a ženy vždy opačné. Synnott poznamenává, že konvenční normy popsané v článku se vztahují především na Velkou Británii, USA a Kanadu. V jiných částech světa, jako je Evropa nebo jižní a střední Amerika, se pravidla pro úpravu vlasů mohou lišit. Synnott uvádí, že vlasy jsou naším nejsilnějším znakem individuální a skupinové identity. I když jsou velmi osobní, mají spíše veřejný charakter. Vysvětluje, že vlasy jsou používány jako symbol individuálních a skupinových identit, protože je lze různým způsobem tvarovat.⁹⁴

Teorii protikladů založil, protože je podle něj potřeba zkoumat symboliku vlasů odlišným způsobem než dříve. Dochází k závěru, že při výkladu symboliky vlasů se nelze zaměřovat pouze a jedině na vlasy, ale je potřeba zabývat se i ochlupením obličeje a těla. Považuje dále za důležité zvážit kromě délky vlasů i barvy, styly, používání umělých vlasů a vzájemnou kombinaci těchto typů úprav. Je podle něj lepší analyzovat neobvyklé jevy, které se odchyľují od normy, ve všech třech oblastech a čtyřech způsobech změn účesu. Považuje za nedostatečné přisuzovat účesům pouze protikladné významy, protože totožné účesy mohou znamenat zcela odlišné skutečnosti a vyjadřovat různé hodnoty. Naopak rozdílné účesy mohou symbolizovat podobné hodnoty. I když existují v mnoha kulturách určité společné normy, nemusí být platné pro naši společ-

⁹⁴ Tamtéž, s. 381–383. (volně citováno dle překladu autorky)

nost. Dospěl k názoru, že pro pochopení symboliky vlasů nejsou podstatné jednotlivé styly, ale samotný proces změny.⁹⁵

Nejdříve se zaměřuje na vlasy na hlavě a podrobně zkoumá čtyři typy změn vlasů: délku, styl, barvu a umělé vlasy. Zdůrazňuje, že ve všech čtyřech způsobech úprav vlasů existují společenské normy, které stanovují odlišné chování pro muže a ženy. Obě pohlaví se fyziologicky liší častější plešatostí u mužů, jež je ovlivněna velkým množstvím testosteronu.⁹⁶ Ztráta vlasů ale není spojena pouze s muži, je často obecně vnímána jako znak stárnutí. Většina postojů k plešatosti je negativní, ať už jedinec odmítá svou holou hlavu sám nebo je odmítán společností.⁹⁷ Výjimky, které se odlišují od konvenčních norem přibližuje a popisuje později. Synnott zdůrazňuje, že vlasy na hlavě a ochlupení jsou v protikladu. Vlasy mají v kultuře a společnosti významnou roli při definování pohlaví a vyjadřování genderové identity. Konvenční normy délky a stylu vlasů jsou pro ženy a muže opačné. Obě pohlaví mají k vlasům také odlišné přístupy. Ženy mají obvykle delší vlasy než muži a tradičně používají mnoho stylů úpravy vlasů, aby vypadaly neustále jinak a zároveň jedinečně. Obměňují své účesy častěji než muži, kteří spíše preferují jeden neměnný styl vlasů.⁹⁸ Podle Synnotta jsou rozdíly mezi pohlavími výrazné i při nošení umělých vlasů. Dodává, že odlišné společenské normy týkající se nošení umělých vlasů ovlivňuje pět faktorů, „*a to četnost, motivace, stupeň trvalosti, postoj a funkce.*“ Nejen že ženy nosí paruky či příčesky častěji než muži, ale mají pro jejich nošení i odlišné důvody. Paruky jsou u žen vnímány jako běžný módní doplněk, který umožňuje dočasně změnit identitu. Naopak muži se uchylují k nošení paruk úmyslem zakrýt plešatost, za kterou se často stydí.⁹⁹

Dalším rozdílem mezi pohlavími je barva vlasů, která ale nemusí být vždy nutně v souladu s konvenčními pravidly. Podle Synnotta „*se od sebe navzájem liší frekvencí barvení, motivací, používanými barvami a z hlediska společenské přijatelnosti.*“ Uvádí různé příklady, které dokládají, že ve společnosti existují stereotypy neboli přesvědčení

⁹⁵ Tamtéž, s. 406–408. (volně citováno dle překladu autorky)

⁹⁶ Tamtéž, s. 383–384. (volně citováno dle překladu autorky)

⁹⁷ Tamtéž, s. 401–402. (volně citováno dle překladu autorky)

⁹⁸ Tamtéž, s. 383–385. (volně citováno dle překladu autorky)

⁹⁹ Tamtéž, s. 389. (volně citováno dle překladu autorky)

o barvě vlasů. Podle Synnota jsou názory na barvy genderově ovlivněny.¹⁰⁰ Synnott ale vysvětluje, že „*stejně barvy mohou symbolizovat pro opačná pohlaví zcela odlišné významy.*“ V souvislosti s barvou vlasů existují i estetické ideály, které jsou pohlavími preferovány. Muži preferují blondýnky, ženy naopak tmavovlasé muže. Barvení vlasů je u mužů a žen vnímáno odlišně. Ženy si mění barvu vlasů častěji než muži, a to buď z estetických důvodů, nebo protože chtějí pozměnit svou identitu. Naopak muži se většinou pouze snaží zakrýt šediny. Je u nich méně běžné, aby si měnili barvu vlasů. Šediny jsou u žen vnímány negativně jako znak stárnutí, u mužů je na ně však nahlíženo neutrálně a mohou pro ně představovat i určitou výhodu.¹⁰¹

Synnott se dále zaměřuje na oblast ochlupení na obličeji, kam zahrnuje vousy, obočí, řasy. Patří sem i ochlupení v nose a uších, které se snaží jak ženy, tak muži odstraňovat. Tato oblast je výjimečná, protože v ní jako jediné existují podobné normy pro obě pohlaví. Přesto se způsob, jakým muži a ženy prezentují svůj vzhled, liší. Takovým pravidlům ale podléhají pouze společnosti, které se řídí tradičními společenskými normami. V oblasti obličeje se ochlupení u obou pohlaví fyziologicky liší, muži mají vousy, zatímco ženy se snaží nevhodné ochlupení v obličeji odstranit. Synnott poukazuje na to, že ženy si upravují obočí a řasy, zatímco muži je ponechávají přirozené. Za symbol mužnosti a dospělosti je tradičně považován knír. Na muže je v zaměstnáních často vytvářen tlak, aby se přizpůsobili normám týkajícím se úpravy vousů. Obvykle je po nich vyžadována hladce oholená tvář.

Ochlupení na těle je u žen a mužů v důsledku hormonálních rozdílů odlišně rozložené. Synnot upozorňuje na to, že ačkoliv se zdá, že jsou tyto fyziologické rozdíly drobné, ve skutečnosti se stávají hlavními pohlavními rozdíly ve společnosti. Muži a ženy mají tedy navzájem opačné normy pro vlasy a ochlupení na těle. Mužské vlasy a vousy jsou minimalizovány, ale ochlupení na těle je maximalizováno. Vlasy na hlavě si muži tradičně nechávají krátké či neupravené a vousy si holí, naopak chlupy na těle jsou v protikladu, protože se nestříhají ani neholí. Synnott upozorňuje, že u žen je úprava opačná. Maximalizují vlasy na hlavě a minimalizují ochlupení na těle. Odstraňují si ochlupení na nohou, v podpaží i na genitáliích, protože je považováno za nežádoucí. Všeobecně platí, že ženy dodržují normu, která přikazuje odstranit ženské nežádoucí

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 386. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁰¹ Tamtéž, s. 388–389. (volně citováno dle překladu autorky)

ochlupení. Synnott uvádí, že holení nohou má u žen dlouhou tradici; „*již v roce 2. př. n. l. doporučoval Ovidius ženám holit si nohy.*“¹⁰² Ačkoliv je pro muže běžné ochlupení neupravovat, upozorňuje Synnott na skupiny, které se od těchto tradičních norem odchyľují. Jsou jimi transvestité a homosexuálové, kteří se staví proti tradičním mužským rolím, a také kulturisti a vzpěrači, kteří splňují definici mužnosti i přes to, že si ochlupení odstraňují. „*Holení tedy může symbolizovat protiklady, antimaskulinitu či naopak supermaskulinitu.*“¹⁰³

Synnott se snaží ukázat, že ačkoliv existují ve společnosti určité normy, trendy a tendence týkající se vlasů, neznamená to, že se jimi všichni striktně řídí. Ve skutečnosti existuje výrazná volnost, která se projevuje v různých úrovních individuality. Odchyľky od norem a ideologický význam vlasů podrobně přibližuje. Odpor k tradičním vlasovým konvencím se často projevuje jako odpor k tradičním genderovým rolím, tradičnímu pojetí ženskosti a standardním mužským normám. Jako příklad ideologie, která se vymezuje vůči tradičním standardům krásy a normám týkajícím se vlasů a ochlupení těla, uvádí feministické hnutí. Ochlupení může být v tomto případě politickým vyjádřením. Synnott uvádí, že symbolem feminismu se stalo neupravené obočí, ochlupení v podpaží a na nohách. Feministky se snaží skrze své tělo osvobodit od nátlaku představ o ženské kráse, protestují proti tradičním normám a požadují rovnost mezi pohlavími. Chlupy v podpaží tak mohou v závislosti na kontextu symbolizovat dva velmi odlišné koncepty, mužské pohlaví nebo feministickou ideologii. Dle Synnotta je ochlupení v obličejí u žen vždy považováno za nežádoucí. Tento názor sdílejí nejen tradicionalisté, ale i feministky.¹⁰⁴

Synnott tedy považuje vlasy nejen za fyziologický jev, ale stávají se podle něj sociálním prostředkem, pomocí něhož se vyjadřují hlavní rozdíly v naší společnosti.¹⁰⁵ Nemusí být výrazem protestu proti společnosti¹⁰⁶, ale pouhým způsobem vyjádření vlastní identity v politickém, náboženském, ekonomickém, sociálním a sexuálním spek-

¹⁰² Tamtéž, s. 390–395. (volně citováno překladu dle autorky)

¹⁰³ Tamtéž, s. 403. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 393–395. (volně citováno překladu dle autorky)

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 410. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 398. (volně citováno dle překladu autorky)

tru. S účesy lze manipulovat, aby vyjadřovaly či zakrývaly pravý význam. Mohou jim být přisuzovány určité významy, i když tak nejsou zamýšleny. Vlasům jsou přisuzovány hodnoty a významy, které se mohou v průběhu času a napříč společnostmi měnit.¹⁰⁷

2.5 Symbolika vlasů u Roberta Barletta

Anglický historik Robert Barlett (1950) také analyzuje symbolické významy vlasů.¹⁰⁸ Na rozdíl od ostatních autorů se zaměřil pouze na období středověku. Upozorňuje, že příklady ze středověku se vyskytují pouze zřídka a jsou velmi rozptýlené v čase i různém prostředí, a proto je nevyhnutelné se omezit při analýze významu vlasů na pouhý sběr a klasifikaci příkladů.¹⁰⁹ Podle Barletta jsou významy vlasů značně závislé na kontextu, jelikož stejný styl nebo úprava vlasů může mít různé významy v různých místních systémech. Za hlavní problém v symbolice vlasů považuje posuny či změny v interpretaci, ke kterým může docházet. Významy vlasů byly často nejednoznačné, protože záleželo na tom, jak a kým byl kontext vykládán.¹¹⁰

Autor vysvětluje tři základní důvody, proč jsou vlasy mocným činitelem. Zaprvé jsou vlasy výjimečné tvárné, dají se různě tvarovat, barvit a odstraňovat. Zadruhé obklopují obličej, který má nejkonkrétnější a nejrozmanitější komunikační funkce. Zatřetí jsou nositelem biologických informací, slouží jako jeden z nejstarších a nejobecnějších identifikačních znaků, který rozlišuje společenské významy. „*Úpravy se používaly k označení etnické skupiny, společenského postavení, věku a pohlaví.*“¹¹¹ Úpravy vlasů byly znakem etnika, skupiny se od sebe vzájemně odlišovaly svými účesy.¹¹² V některých zemích dokonce existovala identifikační pravidla či legislativní zákony a předpisy o účesech. Barlett zmiňuje, že pro anglické osadníky mělo napodobování irských účesů neblahé následky, protože byli mylně identifikováni jako Irové

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 404. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁰⁸ BARLETT, R. *Symbolic Meanings of Hair in the Middle Ages*. 1994.

¹⁰⁹ BARLETT, R. *Symbolic Meanings of Hair in the Middle Ages*. 1994. s. 56. (volně citováno dle překladu autorky)

¹¹⁰ Tamtéž, s. 60. (volně citováno dle překladu autorky)

¹¹¹ Tamtéž, s. 43–44. (volně citováno dle překladu autorky)

¹¹² Tamtéž, s. 47. (volně citováno dle překladu autorky)

a v důsledku toho i zabíjení. Jako další příklad uvádí identifikační pravidla z 50. let 12. století, kdy Maurové byli nuceni pěstovat své vousy do příslušné délky a udržovat vlasy zastřižené do kruhového tvaru. Pokud zákony porušili, následovaly fyzické tresty. Etnické skupiny byly rozpoznávány na základě charakteristických vlasových úprav. Některé skupiny však využívaly tvárnosti vlasů, manipulovaly s jejich významem, aby se mohly vydávat za příslušníky jiné rasy, třídy nebo pohlaví.¹¹³

V mnoha středověkých společnostech byly dlouhé vlasy spojovány s urozeným původem nebo naopak s nižším společenským postavením. Podle Barletta jsou nejznámějším příkladem spojení dlouhých vlasů s urozeností merovejští králové, jimž se přezdívalo „dlouhovlasí králové“. Tento symbolický význam dlouhých vlasů přetrvával i ve vrcholném středověku.¹¹⁴ Dále se Barlett zabývá problematikou protestů proti dlouhým vlasům u mužů.¹¹⁵ Nejstarší doklad o těchto protestech pochází z roku 1094, kdy arcibiskup Anselm z Canterbury odmítl udělit požehnání mladým mužům, pokud si neostříhají dlouhé vlasy. O několik desetiletí později kritizovali mnišští historikové Orderic Vitalis a Vilém z Malmesbury módu vlády Viléma Rufa. Její dlouhé vlasy, špičaté boty a vlečky považovali za příliš zženštilé. V roce 1102 byla dokonce délka vlasů u mužů regulována Westminsterskou radou. Vilém z Malmesbury považoval dlouhé vlasy na mužích za morální úpadek.¹¹⁶

V článku se Barlett zaměřuje také na symboliku vlasů, jež byla spojována se smutečnými a pohřebními praktikami. Vytrhávání vlasů bylo jedním z nejčastějších způsobů, jak ženy vyjadřovaly smutek. Dalším častým způsobem bylo, že si vlasy rozpouštěly. Rozpuštěnými vlasy ovšem pobuřovaly, protože byly znakem panenství. V článku uvádí několik důkazů, které tuto manipulaci s vlasy potvrzují.¹¹⁷ Z důkazů, které prostudoval, vyvozuje dva závěry. „Zaprvé k zákazům opravdu docházelo a mnozí autoři je považovali za nesprávné.“ Zadruhé texty o skandálech dlouhých vlasů u mužů pocházejí pouze od klášterních kritiků. Podle kritiků jsou dlouhovlasí muži podobní ženám

¹¹³ Tamtéž, s. 45–47. (volně citováno dle překladu autorky)

¹¹⁴ Tamtéž, s. 44. (volně citováno dle překladu autorky)

¹¹⁵ Tamtéž, s. 55 (volně citováno dle překladu autorky)

¹¹⁶ Tamtéž, s. 50–51. (volně citováno dle překladu autorky)

¹¹⁷ Tamtéž, s. 54. (volně citováno dle překladu autorky)

a takoví muži si nechávají nárůst dlouhé vlasy, protože jsou nespokojení s tím, jak se narodili. Podle Barletta nastává při hodnocení těchto dvou stylů problém, protože se dochovaly pouze názory kritiků, a chybí texty a názory samotných dlouhovlasých mužů, které by potvrdily či naopak vyvrátily významy, které jsou předkládány kritiky.¹¹⁸

¹¹⁸ Tamtéž, s. 58. (volně citováno dle překladu autorky)

3 Symbolické hledisko vlasů

V této části se nejdříve zaměřuji na obecnou definici symbolu a poté se soustředím již na samotnou symboliku vlasů. V rámci této kapitoly se snažím představit konkrétní příklady, které dokládají, jaké významy a funkce byly v minulosti vlasům přisuzovány a jak si udržují svou symbolickou hodnotu v současnosti. Vlasy a jejich úpravu nelze vytrhnout ze souvislosti a zkoumat je jako samostatný problém. Člověk je současně bytostí společenskou, ale i přírodní.¹¹⁹ Lidské tělo se stává artefaktem, je determinováno kulturně a biologicky.¹²⁰

„Lidské tělo je nositelem znaků a významů.“¹²¹ Částem těla připisují nějaký význam až členové kultury, všechny kultury dávají lidskému tělu rozmanité významy.¹²² Každý člověk se rodí do nadindividuálního kulturního prostředí, kterému přizpůsobuje vzhled svého těla. Úprava vlasů je jednou z kulturních univerzálií.¹²³ Univerzálie kulturní jsou prvky a kategorie společné pro všechny lidské kultury. Tyto kategorie nabízejí určitá specifická měřítka, podle nichž se mohou jednotlivé kultury porovnávat. Jejich systematizací a klasifikací se zabýval G. P. Murdock, který vymezil 88 základních univerzálií.¹²⁴

Kultura člověka vždy konstituuje a reguluje. Lidská těla příslušníků různých kultur jsou upravena tak, aby odpovídala jejich standardním představám o tom, jak by měla vypadat. Lidské tělo a jeho části jsou vždy tím nejmenším společným jmenovatelem pro všechny kultury.¹²⁵ Mnoho lidských společností zasahovalo do tělesné integrity člověka natolik, že ho z funkčního hlediska vážně poškozovalo.¹²⁶ Lidé svůj vzhled

¹¹⁹ CETL, J., ŠMAJS, J. a HUBÍK, S. *Příroda a kultura*. 1990, s. 88.

¹²⁰ SOUKUP, M., BALCEROVÁ, M. *Antropologie těla*, 2011, s. 32–34.

¹²¹ TARCALOVÁ, L. *Tělo jako kulturní fenomén*. 2010. s. 11.

¹²² SOUKUP, M., BALCEROVÁ, M. *Antropologie těla*, 2011, s. 37–39.

¹²³ CETL, J., ŠMAJS, J. a HUBÍK, S. *Příroda a kultura*. 1990, s. 7–9.

¹²⁴ Sociologická encyklopedie [online], *univerzálie kulturní*, citováno 15. 2. 2023

¹²⁵ SOUKUP, M., BALCEROVÁ, M. *Antropologie těla*, 2011, s. 31–34.

¹²⁶ KOMÁREK, S. *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací*. 2008, s. 233.

různým způsobem opravují, deformují a proměňují, aby byl v souladu se sociokulturními normami a idejemi.¹²⁷ Normy lidského chování si každá kultura stanovuje.¹²⁸

Vnější úprava, zahrnující účesy či péči o vlasy, signalizuje to, jak osoba reflektuje sama sebe a jak chce, aby byla viděna. Záleží nám na tom, jak vypadáme a jak nás vnímají ostatní.¹²⁹ Existují značné kulturní rozdíly v tom, jak je vzhled vnímán a co se od něj očekává. Pohled na krásu je velmi individuální.¹³⁰ Ačkoliv posuzujeme okolí podle hodnotových rozdílů, krásu nelze kvantifikovat.¹³¹ Každá kultura má vždy kromě vlastní představy o tom, co je krásné, také představu, o tom, co je ošklivé.¹³² I když mají různé kultury odlišné požadavky, existují i jisté shody v náhledu na krásu, které převládají ve většině společností.¹³³ V průběhu historických období se převládající trendy mění a každá doba má svoji módu účesů, jež je pro ni vysoce charakteristická.¹³⁴ Ve společnosti existuje mylné přesvědčení, že v moderní době je nastolena individualita v úpravě vlasů.¹³⁵

Vlasy mají v lidské kultuře a společnosti významnou roli a procházejí častými změnami. V moderní době je stále přítomna touha napodobovat slavné osobnosti a tím vznikají přechodné minitrendy. Neexistuje však žádný dominantní účes století, jednotlivé styly mají mnoho drobných variací. Experimentuje se nejen s různými tvary, ale i barvami a styly.¹³⁶ V tradičních společnostech se proměny artefaktů, včetně úprav vlasů, odehrávají v módních vlnách, což jsou relativně pomalé pulzace proměn.¹³⁷ Lidé

¹²⁷ SOUKUP, M., BALCEROVÁ, M. *Antropologie těla*, 2011, s. 31–34.

¹²⁸ LORENZ, K., RÝDL M. a KAMARÝT J. *Odumírání lidskosti*. 1997, s. 98.

¹²⁹ FIALOVÁ, L. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. 2001, s. 58–60.

¹³⁰ Tamtéž, s. 60–61.

¹³¹ LORENZ, K., RÝDL M. a KAMARÝT J. *Odumírání lidskosti*. 1997, s. 90.

¹³² ECO, U. *Dějiny krásy*. 2005. s. 131.

¹³³ FIALOVÁ, L. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. 2001, s. 60–61.

¹³⁴ MORRIS, D. *Nahá žena*. 2006, s. 20.

¹³⁵ SOUKUP, M., BALCEROVÁ, M. *Antropologie těla*, 2011, s. 33–34.

¹³⁶ MORRIS, D. *Nahá žena*. 2006, s. 20.

¹³⁷ KOMÁREK, S. *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací*. 2008, s. 254.

mohou své vlasy stylizovat podle módních kánonů, napodobovat vzory, jež prezentují média (tisk, filmy, televize). Často dodržují ideály krásy, které jsou stanoveny komerčními prostředky.¹³⁸ Vlastní vzhled můžeme dotvářet, nebo se mu pasivně poddat a nechat přírodu konat za nás. Vzhled slouží jako odraz vnímání sebe sama a předznamenává i odpovídající reakce okolí, které toto vnímání posilují.¹³⁹ Postoj ostatních lidí k nám se mění, pokud náš vzhled neodpovídá určitým normám a očekáváním, což může vést ke stigmatizaci. Podle sociologa Ervinga Goffmana probíhá sociální proces vyrovnávání se se stigmatem všude tam, kde existují normy identity. Sociální stigma může mít určitý dopad na náš pocit vlastní hodnoty a sebevědomí. Každý z nás má jedinečný způsob, jakým se chce prezentovat, aby byl ve společnosti přijat.¹⁴⁰

3.1 Definice symbolu

Symbol je pojem, který má mnoho definic a může být chápán různými způsoby. Obecně je symbol chápán jako podnět, který má zástupnou funkci. Označuje něco jiného než to, co přímo vyjadřuje. Gesta, děje, zvuky, věci, geometrické obrazce, barvy a mnohé další mohou být symboly.¹⁴¹ „*Symbol je znak s širším významem.*“¹⁴² Anthony Cohen definuje symboly jako objekty, které mnohoznačně zastupují různé významy. Mohou jimi být předměty, pojmy, jazykové útvary nebo činy, jež jsou zároveň spojené s emocemi a pocity a motivují lidi k jednání. Význam symbolů je subjektivní a závisí na individuálním vnímání. Tatáž věc může pro různé lidi znamenat nebo zastupovat zcela něco jiného.¹⁴³

Symbolická antropologie, která je součástí současné sociální a kulturní antropologie, se zaměřuje na zkoumání kultury jako systému sdílených symbolů a významů. Jedním z antropologů, který se v Evropě nejvíce zabýval koncepcí kultury jako symbo-

¹³⁸ ECO, U. *Dějiny krásy*. 2005. s. 418.

¹³⁹ FIALOVÁ, L. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. 2001, s. 67.

¹⁴⁰ SOUKUP, M., BALCEROVÁ, M. *Antropologie těla*, 2011, s. 32–34.

¹⁴¹ Sociologická encyklopedie [online], *symbol*, citováno 20. 4. 2023

¹⁴² MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2006. s. 31.

¹⁴³ TURNER, V. *Symbolic Studies*. 1975. s. 145–146. (volně citováno dle překladu autorky)

lického systému je Clifford Geertz. Podle něj je kultura jako uspořádaný systém symbolů a významů základem pro sociální interakci.¹⁴⁴

Symbolizace je procesem, kdy lidé využívají symboly k reprezentaci jevů a nepřímé komunikaci o nich. Symbolizace je schopností, která odlišuje člověka od ostatních živých tvorů. Lidé mají tendenci používat zástupné znaky. Podle C. Geertze je symbolizace způsobem, jak se jako lidé vztahujeme ke světu, snažíme se mu porozumět a interpretovat ho.¹⁴⁵ Podle R. Firtha se pomocí symbolů nejen vyjadřujeme a komunikujeme, ale také poznáváme a klasifikujeme svět kolem nás. Symboly a definicemi, které se vztahují k jednotlivým kontextům a systémům, je člověk konstruován.¹⁴⁶

3.2 Vlasy jako symbol, jejich funkce a význam

Vlasy mají velmi bohatou symboliku a mohou vyjadřovat nebo zastupovat různé významy. Stávají se identifikačním znakem člověka. Již od nepaměti se úpravě vlasů a vousů věnuje zvláštní pozornost¹⁴⁷, protože jsou součástí hlavy, která je velmi výraznou a viditelnou částí lidského těla.¹⁴⁸

Jsou velmi výrazným a viditelným znakem člověka.¹⁴⁹ Různé účesy a úpravy vlasů mohou být využity k rozlišování pohlaví nebo k vyjádření společenského statusu. Vlasy mohou sloužit jako prostředek, kterým se vyjadřuje sexuální přitažlivost, změna věku nebo manželského stavu. Kromě toho je také možné vyčíst z úpravy vlasů i určité souvislosti a pravidla, která jsou charakteristická pro danou společnost.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Sociologická encyklopedie [online], *antropologie symbolická*, citováno 20. 4. 2023

¹⁴⁵ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 2009. s. 4019.

¹⁴⁶ TURNER, V. *Symbolic Studies*. 1975. s. 145–147. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁴⁷ RYCHLÍK, M. *Tetování, skarifikace a jiné zdobení – Dějiny odívání*. 2005. s. 20.

¹⁴⁸ TARCALOVÁ, L. *Tělo jako kulturní fenomén*. 2010. s. 11.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 49.

¹⁵⁰ SOUKUP, M. a kol. *Tělo 2.0: hranice těla a podoby bolesti*. 2017. s. 52.

Podle českého antropologa M. Rychlíka mají vlasy čtyři základní funkce, které se mohou vzájemně ovlivňovat a prolínat. Vlasům připisuje funkci magicko-náboženskou, rituálně-přestupní, dekorativně-erotickou a sociálně-skupinovou.¹⁵¹

3.2.1 Magicko-náboženská funkce

„Magie je účinná pro ty, kteří jí věří.“¹⁵²

Vlasy se stávají důležitým předmětem mnoha rituálů a obřadů, protože jsou ve společnostech považovány za zdroj magické síly a moci.¹⁵³ Tradiční kultury věří, že vlasy mají výjimečnou schopnost ovlivňovat lidské životy.¹⁵⁴ Výjimečnou sílu a moc mají, protože jsou osobního a biologického původu.¹⁵⁵ Mohou být použity jako čarovný nástroj.¹⁵⁶ Podle J. Frazera jsou vlasy symbolem plodnosti, duše a osobní síly.¹⁵⁷ Aztékové byli jedním z mnoha etnik, které považovalo vlasy za magické. Síla podle nich sídlila v hlavě, a právě vlasy zabraňovaly jejímu odchodu z těla.¹⁵⁸ Hlava pro ně měla tak velkou hodnotu, že kšticí nepřátel považovali za největší odměnu v boji.¹⁵⁹

Jedním z nejznámějších tradičních příběhů, který se váže k síle vlasů, je příběh o Samsonovi. Tento biblický příběh vypráví o Samsonově nadpřirozené síle, kterou mu dávaly jeho vlasy. Jeho vlasy byly zdrojem velké magické síly, a proto mu nesměly být ostříhány. Delila, do které se zamiloval, mu však ve spánku oholila hlavu, čímž došlo ke ztrátě jeho síly.¹⁶⁰

¹⁵¹ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 39.

¹⁵² RYCHLÍK, M. *Tetování, skarifikace a jiné zdobení – Dějiny odívání*. 2005. s. 20.

¹⁵³ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 39.

¹⁵⁴ TARCALOVÁ, L. *Tělo jako kulturní fenomén*. 2010. s. 49.

¹⁵⁵ SYNNOTT, A. *Shame and Glory: A Sociology of Hair*. 1987. s. 404. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁵⁶ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 39.

¹⁵⁷ SOUKUP, M. *Tělo: čichat, česat, hmatat, propichovat, řezat*. 2014. s. 160.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 56–57.

¹⁵⁹ SOUKUP, M. a kol. *Tělo 2.0: hranice těla a podoby bolesti*. 2017. s. 52.

¹⁶⁰ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 44.

Existují různé pověry spojené s úpravou vlasů. Muslimským dětem bylo zakázáno asymetricky stříhat vlasy, protože se věřilo, že by to mohlo označovat zmatené myšlení. Tento zákaz byl dokonce součástí muslimských zákonů.¹⁶¹ Podobné pověry v současnosti existují i v českém prostředí, konkrétně se týkají stříhání vlasů u dětí. Nedoporučuje se, aby se dětem do sedmi let stříhaly vlasy, protože by se jím tím mohl „zkrátit rozum“. Naopak první vlas by měl být okamžitě vytržen, aby dítě netrpělo na bolesti hlavy.¹⁶²

Magické rituály mají ochrannou a posilující funkci. U jihoindických bráhmánů se praktikuje rituál, který posiluje a ochraňuje matku a dítě. Přibližně v osmém měsíci těhotenství manžel polévá své manželce hlavu vonnými oleji a následně rozčesává její vlasy pomocí svěcené větvičky či dikobrazího brka, přičemž začíná od čela a pokračuje směrem k temeni. Tento rituál má nejen ochraňovat nenarozené dítě, ale také zajistit těhotné ženě snadný porod.¹⁶³

Odstřižené vlasy jsou obdařeny silou, které může být zneužito. Z tohoto důvodu si Polynésané vlasy nikdy nestříhají.¹⁶⁴ Odstřižené vlasy by měly být co nejdříve spáleny nebo schovány pod kámen, aby nemohly být použity v černé magii, prostřednictvím které by někdo mohl dítěti ublížit či ho dokonce zabít.¹⁶⁵ Strach z černé magie byl tak velký, že například v Ghaně existovaly hřbitovy speciálně určené pro odstřižené vlasy.¹⁶⁶ Tyto pověry odrážejí víru v magickou sílu vlasů. Z vlasů se v magii také předpovídala budoucnost jedince.¹⁶⁷

Při náboženských obřadech a rituálech se často používají ustřižené vlasy jako obětiny. Tyto vlasy mohou být součástí obřadů přijetí. Jedním z příkladů je tonzura,

¹⁶¹ HIRSCH, H. *Hair: Practices and Symbolism in Traditional Muslim Societies*. 2017. s. 37. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁶² RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 44.

¹⁶³ LEACH, E. R. *Magical hair*. 1958. s. 155. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁶⁴ RYCHLÍK, Martin, S manou ve kšticí: Tradiční vlasové úpravy v Polynésii (a Mikronésii). 2013. s. 29-30.

¹⁶⁵ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 39-44.

¹⁶⁶ RYCHLÍK, M. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. 2022. s. 488.

¹⁶⁷ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 45.

kteřá symbolizuje rituální ustrížení vlasů s iniciačním významem.¹⁶⁸ V roce 1963 byla tonzura tradiční součástí přijetí do duchovního stavu, v rámci křesťanství symbolizovala oddanost Bohu. V současné době tonzura již nemusí být povinnou podmínkou přijetí.¹⁶⁹

3.2.2 Rituálně-přestupní funkce

Významnou roli má úprava vlasů, zejména stříhání vlasů, v přechodových rituálech, během kterých dochází ke změně sociálního statusu jedince.¹⁷⁰ Přechodové rituály značí přechod z jedné sociální skupiny do druhé. Životní cyklus člověka zahrnuje narození, zasvěcování do náboženských společností, společenské dospívání, sňatek, rodičovství, třídní postup i kariérní postup, pohřeb.¹⁷¹ Arnold van Gennep dělí přechodové rituály na rituály odloučení, pomezí rituály a rituály přijetí.¹⁷²

V křesťanství jsou křtiny dítěte často spojeny s postřiziny.¹⁷³ Slovanské postřiziny byly jedním z nejčastějších rituálů.¹⁷⁴ I v dnešní společnosti se uchovávají první vlásky dítěte na památku.¹⁷⁵ Postřiziny mohou mít několik forem, stříhá se pouze pár pramínků vlasů, mění se účes nebo je kompletně oholena hlava.¹⁷⁶ V českém prostředí jsou postřiziny spojovány nejen s narozením, jisté znaky iniciace mělo dříve i přijímání vojáků na vojnu. (dějiny vlasů, 49

Jedním z rituálních přechodů je také svatba, která je obřadem zajišťujícím vstup do manželství.¹⁷⁷ Tradičním lidovým zvykem při české svatbě bylo čepení či zavíjení nevěsty, jednalo se o zakrytí vlasů.¹⁷⁸ Tento obřad symbolizuje změnu sociálního statu-

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 46-47.

¹⁶⁹ SOUKUP, M. *Tělo: čichat, česat, hmatat, propichovat, řezat*. 2014. s. 66.

¹⁷⁰ RYCHLÍK, M. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. 2022. s. 47.

¹⁷¹ VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. 1997. s. 12-14.

¹⁷² Tamtéž, s. 19.

¹⁷³ RYCHLÍK, M. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. 2022. s. 489.

¹⁷⁴ TARCALOVÁ, L. *Tělo jako kulturní fenomén*. 2010. s. 12–13.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 49.

¹⁷⁶ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 48.

¹⁷⁷ RYCHLÍK, M. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. 2022. s. 187.

¹⁷⁸ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 49.

su, ze svobodné dívky se stane vdaná žena. Během čepení se dívce nejdříve rozpletly vlasy, odebral se jí věnec či jiné ozdoby z hlavy a upravily se jí vlasy „pod čepec“. Jedná se o rituál velmi emotivní, protože čepení provádí nevěstiny nejbližší příbuzné a přítelkyně, často je doprovázen zpěvem.¹⁷⁹ I v dnešní době je účes nevěstou pečlivě vybírán speciálně pro příležitost svatby.¹⁸⁰

Při pohřbech v mnoha kulturách změny v úpravě vlasů značí úctu k zemřelému. Zemřelému se upravují či stříhají vlasy a vousy. Pozůstalí přestávají dbát o svůj vzhled i úpravu vlasů nebo stříhají své vlasy. Prostřednictvím vlasů truchlí. Vdovy své účesy dramaticky ničí nebo si holí celé hlavy.¹⁸¹ Vyjadřují svou ztrátu a žal po manželovi také rituálními praktikami jako je nanášení popela na hlavu či trháním si vlasů. „*Vdova tak podstupuje sociální smrt.*“¹⁸² Tyto činy symbolizují její přechod no nového životního stavu.¹⁸³ Ve středověké Evropě běžně s pohřebním rituálem souvisela truchlicí gesta. Nejen vdovy trhaly své vlasy jako projev smutku, ale i muži vyjadřovali svou ztrátu tím, že nechávali své vousy růst, neholili je a zanedbávali jejich péči.¹⁸⁴

3.2.3 Dekorativně-erotická funkce

V dnešní době je estetická funkce těla, ale i vlasů, považována za tu nejdůležitější.¹⁸⁵ Pro mnohé jsou vlasy zdrojem osobní pýchy. Pomocí účesů lidé prezentují sebe, svoji vlastní identitu.¹⁸⁶ Vlasy jsou spojovány se symboly zdraví, individuality, krásy a také aspekty sexuality. Již v minulosti byly považovány za objekt erotické i romantické touhy. Lidé byli přitahováni jejich barvou, tvarem, strukturou, leskem či vůní. V Africe byla péče o vlasy hlavním měřítkem pro hodnocení krásy žen i mužů.

¹⁷⁹ RYCHLÍK, M. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. 2022. s. 187-188.

¹⁸⁰ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 49.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 296.

¹⁸² RYCHLÍK, M. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. 2022. s. 477.

¹⁸³ Tamtéž, s. 477.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 283.

¹⁸⁵ SOUKUP, M. *Tělo: čichat, česat, hmatat, propichovat, řezat*. 2014. s. 195.

¹⁸⁶ SYNNOTT, A. *Shame and Glory: A Sociology of Hair*. 1987. s. 400–403. (volně citováno dle překladu autorky)

Ve většině společností se obě pohlaví odlišují různými účesy, proto se úprava vlasů stává druhotným pohlavním znakem člověka.¹⁸⁷ Genderová identita je nedílnou součástí osobní identity každého jedince. Gender je významně ovlivněn sociálními faktory a normami dané společnosti. Téměř všechny společnosti mají určité představy o obrazu ženy a muže. Tyto představy jsou vytvářeny a udržovány v rámci dané kultury.¹⁸⁸ Rozdíl mezi pohlavím a genderem je takový, že pohlaví je dáno biologicky, ale gender je společenskou konstrukcí.¹⁸⁹

Dlouhé vlasy jsou symbolem ženskosti.¹⁹⁰ Vousy jsou považovány za hlavní pohlavní symbol muže.¹⁹¹ Například paňdžábské ženy si nechávají narůst co nejdelší vlasy, protože čím delší vlasy mají, tím jsou sexuálně přitažlivější. Odlišují také svůj sociálně-sexuální status pomocí šátků, vdovy nosí bílé, vdané ženy naopak šátky barevné. Naopak muži považují plešatění či šedivění vlasů za sexuální úpadek a snaží se tento přirozený jev skrýt pomocí barvy vlasů. Běžně pro to používají červené či černé barvy.¹⁹² Dalším příkladem, který dokazuje, že vlasy jsou spojeny se sexualitou je, že sikhové provádí úpravy a mytí vlasů v soukromí, protože to považují za intimní činnost.¹⁹³ Sexuální roli také zdůrazňuje zakrývání vlasů u muslimů.¹⁹⁴ V tradiční společnosti je běžné, že muži mají kratší vlasy a ženy delší. Toto pravidlo však neplatí všude, je ale časté,

¹⁸⁷ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 57–59.

¹⁸⁸ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. 2008. s. 68.

¹⁸⁹ Sociologická encyklopedie [online], *gender*, citováno 20. 4. 2023

¹⁹⁰ SYNNOTT, A. *Shame and Glory: A Sociology of Hair*. 1987. s. 385. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁹¹ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 60.

¹⁹² HERSCHMAN, P. *Hair, Sex and Dirt*. 1974. s. 275–277. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁹³ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 57.

¹⁹⁴ HIRSCH, H. *Hair: Practices and Symbolism in Traditional Muslim Societies*. 2017. s. 36. (volně citováno dle překladu autorky)

že normy jsou pro obě pohlaví v určité společnosti opačné. Jde o rozšířený společenský stereotyp.¹⁹⁵

3.2.4 Sociálně-skupinová funkce

Úprava vlasů může odrážet sociální a kulturní pravidla dané společnosti. Způsob, jakým jedinec, upravuje svůj účes, slouží jako ukazatel jeho sociální role ve společnosti. Vlasy mohou symbolizovat gender, pohlaví, sexuální dostupnost, náboženství, věk, status a názor.¹⁹⁶

„Sociální význam vlasů je nedílnou součástí konkrétní společnosti v daném místě a čase.“¹⁹⁷ Vlasy mají sociální povahu, protože jsou ovlivňovány společností, která nařizuje konkrétní úpravy vlasů v rámci dané sociální role. Úprava vzhledu a účesu se stává ukazatelem životního postoje a sounáležitosti se sociální skupinou, ve které jedinec funguje.¹⁹⁸ Sociální status jedince představuje očekávané chování spojené s určitou sociální pozicí.¹⁹⁹ Každý člověk má vrozený nebo získaný status, který ovlivňuje jeho postavení a moc ve společnosti.²⁰⁰

V současné době je v obecném povědomí, že vlasy jsou považovány za samozřejmou součást vzhledu, člověka jako takového. Skutečnost je ale taková, že pomocí účesu lidé rozeznávají, do jaké sociální vrstvy nebo skupiny jedinec patří.²⁰¹ V rámci jednotlivých profesí existují určité normy, které upravují dress code, což zahrnuje nejen formální oděv člověka, ale i účes a úpravu vlasů.²⁰² Muži z kmene Mašukulumbů měli jako statusové symboly obří drdoly, které mohly měřit až 40 centimetrů. Naopak ženy

¹⁹⁵ SYNNOTT, A. *Shame and Glory: A Sociology of Hair*. 1987. s. 383–385. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁹⁶ RYCHLÍK, M. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. 2022. s. 485.

¹⁹⁷ HIRSCH, H. *Hair: Practices and Symbolism in Traditional Muslim Societies*. 2017. s. 35. (volně citováno dle překladu autorky)

¹⁹⁸ SOUKUP, M. *Tělo: čichat, česat, hmatat, propichovat, řezat*. 2014. s. 198.

¹⁹⁹ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 2009. s. 3440.

²⁰⁰ RYCHLÍK, M. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. 2022. s. 421.

²⁰¹ Tamtéž, s. 489.

²⁰² SOUKUP, M. *Tělo: čichat, česat, hmatat, propichovat, řezat*. 2014. s. 198.

tohoto kmene měly hlavy oholené a byly povinny odevzdávat své vlasy manželům, kteří z nich splétali své vlastní drdoly. Muži nevyužívali jen vlasy svých manželů, ale k vytváření svých statusových symbolů používali také vlasy otroků či je kupovali. Výroba těchto úlů je velmi náročná. Aztékové využívali různé účesy k rozlišování typů válečníků a Indiáni se účesy identifikovali k jednotlivým totemovým klanům.²⁰³

Dlouhé vlasy u mužů například v 17. a 18. století signalizovaly nejvyšší postavení ve společnosti, ale také byly módní záležitostí. Dříve byly v západní společnosti složité účesy a především upravené vlasy znakem vyšších tříd, avšak v dnešní době se nacházejí ve všech společenských vrstvách. A ve stylech účesů vládne velká rozmanitost.²⁰⁴ V minulosti se staly vlasy prostředkem revolty. Prostřednictvím vlasů lze vyjádřit určitou ideologii, protest proti společnosti a sociální kontrole. Ideologické opozice byly vyjadřovány různě. Hippies se svými dlouhými vlasy chtěli odlišit od konvenční společnosti. Skini zase projevovali nesouhlas svými oholenými hlavami, punkeři se vyhraňovali specifickými výstředními styly a barvami vlasů.²⁰⁵ I dnes lze pomocí odlišného účesu vyjadřovat svoji identitu, individualitu nebo názor.²⁰⁶

Závěrem lze shrnout, že i dnes mají účes a úprava vlasů významnou roli v sociálně-kulturním kontextu. Skrze vlasy je vyjadřováno nekonečné množství významů. Vlasy jsou nositelem symbolů a významů, které se v různých kulturách a společnostech mohou lišit. Tradiční funkce vlasů, jako je například vyjadřování přitažlivosti či identifikace s určitou skupinou, stále existují i v moderní společnosti. Módní trendy se rychle mění a prolínají, což odráží proměnlivost a individualitu lidského vkusu a vnímání sebe sama. Účes a úprava vlasů jsou důležitým prostředkem k sebeprezentaci a vyjadřování identity, díky nim může jedinec vyjádřit své osobní preference a náležet do určitých sociálních skupin.²⁰⁷

²⁰³ RYCHLÍK, M. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. 2022. s. 485–487.

²⁰⁴ FIRTH, R. *Symbols: Public and Private: Hair as Private Asset and Public Symbol*. 1973. s. 270–277. (volně citováno dle překladu autorky)

²⁰⁵ SYNNOTT, A. *Shame and Glory: A Sociology of Hair*. 1987. s. 403. (volně citováno dle překladu autorky)

²⁰⁶ TARCALOVÁ, L. *Tělo jako kulturní fenomén*. 2010. s. 13.

²⁰⁷ RYCHLÍK, M. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. 2018, s. 321–324.

4 Cíle výzkumné sondáže a formulace hypotéz-

Po teoretickém zkoumání účesů a úprav vlasů v sociálním a kulturním kontextu, jsem se rozhodla provést k danému tématu výzkumnou sondáž. Hlavním cílem této sondáže je získat bližší pohled na vnímání a preference účesů a úprav vlasů v současnosti. Je třeba zdůraznit, že jsem se zaměřila pouze na orientační průzkum v mém okolí, a proto nelze výsledky zobecnit na celou společnost.

Prostřednictvím dotazníkového šetření, které zahrnuje sběr dat od respondentů, jsem se pokusila zjistit, zda se teoretická východiska potvrzují v praxi. Hlavním cílem tohoto průzkumu bude prokázat, že i v dnešní době mají úpravy vlasů a samotné vlasy původní funkce a uchovávají si významy, které nabyly v dějinách svého vývoje. Dalším cílem je dokázat, že ve společnosti stále z velké části převažují genderové stereotypy v souvislosti s úpravou vlasů a vousů. Součástí tohoto zkoumání je také prokázat, že ve společnosti stále platí normy, které očekávají, že pedagogové a pedagožky budou mít účesy a úpravy vlasů v souladu s konformitou.

Původním záměrem mého výzkumu bylo podrobněji prozkoumat i problematiku vousů a fenomén barberu v současné době. Ale protože je toto téma velmi rozsáhlé, jsem se nakonec rozhodla ho do výzkumu nezahrnovat, i když byly otázky na téma barberu a vousů v dotazníku uvedeny. Hlavním důvodem tohoto rozhodnutí byly omezené prostorové možnosti bakalářské práce, které by neumožnily tuto problematiku detailně pokrýt. Je však možné, že nasbíraná data budou využita pro budoucí účely akademického výzkumu.

Hypotéza 1: V moderní společnosti mají účesy a úpravy vlasů z velké části stále tradiční funkce.

První hypotéza vychází z faktu, že vlasy mají v různých společnostech a kulturách určité významy a plní specifické funkce.

Hypotéza 2: Dotazovaní vnímají holou hlavu u žen a mužů rozdílně.

Druhá hypotéza předpokládá, že vnímání absence vlasů na hlavě, ať už plešatosti nebo záměrně oholené hlavy, se mezi dotazovanými muži a ženami liší. Názory a postoje k holé hlavě u mužů a žen mohou být ovlivněny genderovými stereotypy. Podle tradičních genderových stereotypů je mužská plešatost vnímána za přirozený jev, zatímco ženská může být společensky stigmatizována.

Hypotéza 3: V dnešní době ženy stále preferují delší vlasy. Muži dávají přednost kratším vlasům, a zároveň dodržují společenské normy tím, že si holi vousy dohladka.

Dále se zajímám o genderové vnímání délky vlasů u dotazovaných. Třetí hypotéza předpokládá, že v moderní společnosti přetrvává genderové preference ovlivňující délku vlasů, přičemž se očekává, že ženy mají převážně delší vlasy a muži vlasy kratší. Zároveň je časté, že muži holí své tváře dohladka podle očekávaných norem. Hypotéza naznačuje, že i přes existenci individuálních odchylek v účesech jednotlivců, jsou stále rozšířena očekávání, že muži by měli mít kratší vlasy, zatímco od žen se očekává, že nechají své vlasy růst, aby byly dlouhé. Tento generový stereotyp je součástí tradičních společenských norem a ovlivňuje vnímání vzhledu a genderových rolí.

Hypotéza 4: Pedagog či pedagožka má dodržovat určité standardy v úpravě vlasů.

Profese je jedním z klíčových faktorů, který ovlivňuje sociální status jedince a souvisí s jeho sociální rolí ve společnosti. Zaměřila jsem se na obecné stereotypy spojené s různými povoláními. Vzhledem k mému studijnímu zaměření mě zajímalo, zda mezi respondenty existují společenské předsudky týkající se profese pedagoga či pedagožky a zda se v tomto povolání očekává, že budou dodržovány určité standardy v úpravě vlasů.

5 Metodologie

Pro zpracování praktické části jsem zvolila sondáž, jejím cílem je přiblížit preference, postoje a názory lidí v mém okruhu. Pro ověření stanovených cílů a hypotéz jsem provedla sondáž pomocí dotazníkové metody. V této části se zaměřuji na představení metodologie, vysvětlení metody dotazníku a podrobný popis mého dotazníku.

5.1 Dotazník

Zvolila jsem dotazníkovou metodu, protože umožňuje získat údaje od velkého počtu lidí během krátké doby, a proto je také jednou z nejčastějších metod sběru dat. Je však důležité, aby měl dotazník promyšlenou strukturu. Obvykle se skládá ze tří hlavních částí. V první části, která je úvodní, je uvedeno jméno autora a vysvětlen cíl výzkumu. Je také vhodné vysvětlit respondentům význam jejich odpovědí pro řešení dané problematiky, aby byli motivováni k vyplnění dotazníku. Ve druhé části se nacházejí už samotné otázky. Je vhodné začít s lehčími otázkami, které respondenty neodradí. Poté následují obtížnější či méně zajímavé otázky a na konci mohou být otázky s důvěrnějším charakterem. Třetí část dotazníku, jeho závěr, obsahuje poděkování.

Otázky by měly být jednoduché, srozumitelné a jasně formulované, aby se předešlo různým výkladům. Je tedy nezbytné formulovat otázky jasně, aby nedocházelo k různým interpretacím.²⁰⁸ Kromě toho je také nutné, aby byly otázky formulovány neutrálně.²⁰⁹ V dotazníku lze použít různé typy otázek, otevřené, uzavřené či polouzavřené. Otevřené otázky nemají předem stanovenou nabídku odpovědí, respondenti vyjadřují své názory k danému tématu. Uzavřené otázky naopak obsahují pevně stanovené alternativy odpovědí. Prostřednictvím polouzavřených otázek vybírají respondenti z uvedených odpovědí, ale mají také možnost vyjádřit vlastní odpověď.²¹⁰ V dotazníku je také možné použít posuzovací škály, které umožňují zjistit míru či intenzitu daného jevu. Škálové otázky jsou velmi často využívány při formulování otázek v dotaznících.

²⁰⁸ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2010. s. 100–103.

²⁰⁹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 2005. s. 169.

²¹⁰ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2010. s. 102–104.

Respondent vyjadřuje svůj názor či postoj určením polohy na škále. Krajní polohy na škále slouží k označení protikladných vlastností.²¹¹

²¹¹ Tamtéž, s. 89.

6 Výzkumný soubor

Pro získání dat jsem se rozhodla použít jako výzkumný nástroj dotazník, který jsem vytvořila pomocí specializovaného nástroje pro online dotazníky, konkrétně pomocí Google formulářů. Tento online dotazník mi poskytl jednoduchou možnost vytvoření dotazníku, rychlé sdílení ho s respondenty a následné zpracování získaných dat.

Před sdílením samotného dotazníku mezi respondenty jsem provedla předvýzkum, abych si ověřila, zda je dotazník funkční. Předvýzkum jsem provedla prostřednictvím rozhovoru se čtyřmi osobami z mého blízkého okolí, konkrétně se dvěma muži a dvěma ženami. Zjišťovala jsem, jaká je časová náročnost dotazníku a zda se dají vyhodnotit sesbírané údaje. Dále jsem chtěla zjistit, zda dotazovaní porozuměli otázkám, tak jak jim rozumím já. Na základě tohoto rozhovoru jsem upravila formulaci některých otázek, aby byly jasně srozumitelné a minimalizovaly se potenciální odchylky ve významu otázek.

V úvodní části dotazníku vysvětluji účel výzkumu a představuji se jako autorka bakalářské práce, dále informuji respondenty o odhadované časové náročnosti vyplnění dotazníku. Respondenty také ujišťuji, že při zpracování a vyhodnocování dat bude zajištěna jejich anonymita. Dodávám, že budou dodrženy zásady ochrany osobních údajů a veškerá poskytnutá data budou použita výhradně pro účely a potřeby této bakalářské práce. Součástí dotazníku je také poděkování respondentům, a zároveň jim je poskytnuta možnost kontaktovat mě prostřednictvím e-mailu v případě dotazů či případných nejasností.

V dotazníku se nacházejí jak uzavřené otázky, které nabízejí výběr pouze z několika předem stanovených odpovědí, tak i polootevřené otázky, kde mají respondenti možnost vybírat z předem stanovených možností, tyto možnosti kombinovat a také vyjádřit svůj názor nebo postoj. Kromě otázek obsahuje dotazník také tři položky, které mají formu oznamovací, namísto formy tázací.

V první části dotazníku je celkem šest otázek či položek, které jsou společné pro všechny respondenty. Ačkoliv je tento dotazník anonymní, bylo potřeba znát základní údaje pro vyhodnocení, a to věk a pohlaví respondentů. Na tuto položku bylo možné odpovědět pouze pomocí uzavřených odpovědí. Rozdělila respondenty do tří základních skupin podle pohlaví na muže, ženy a uvedla jsem i možnost, že dotazovaný nechce uvádět své pohlaví. Na základě této otázky se mužům a těm, co nechtěli uvést své po-

hlaví, ukázal oddíl otázek, který se zaměřuje na vousy a jejich úpravu. Ženám se tento oddíl samozřejmě nezobrazil. Dotazník je dále rozdělen do dalších oddílů v závislosti na odpovědích respondentů.

6.1 Výběr respondentů

Za účelem získání reprezentativního vzorku respondentů jsem oslovila různé osoby z mého okolí, rodinné příslušníky, přátele a další známé. Výzkumná sonda je zaměřena na všechny věkové skupiny, abych získala rozmanité odpovědi a co nejširší pohled na danou problematiku. V rámci věkových skupin jsem stanovila spodní hranici 15 let. Typy účesů a úpravy vlasů nebyly nijak omezeny. Dotazník byl rozeslán prostřednictvím sociálních sítí, e-mailu a část respondentů jsem oslovila osobně. Snažila jsem se zajistit co nejvíce možností pro vyplnění dotazníku, abych získala co nejvíce reprezentativních dat. Celkem jsem získala odpovědi od 150 respondentů, z nichž 116 bylo žen, 32 mužů a dva respondenti, kteří nechtěli uvést své pohlaví.

7 Výsledky výzkumné sondy a jejich interpretace

V této části práce se věnuji analýze a interpretaci dat získaných prostřednictvím dotazníků. Tato analýza mi umožní odpovědět na stanovené cíle a ověřit hypotézy. Nejdříve jsem vyhodnotila jednotlivé otázky, na základě kterých jsem ověřovala hypotézy.

7.1 Analýza výsledků dotazníku

Otázka: Vyberte vaše pohlaví

Na dotazník odpovědělo z celkového počtu 150 respondentů, 116 žen, což tvoří celkem 77,3 %, 32 mužů, což představuje 21,3 %. Pouze dva respondenti nechtěli uvést své pohlaví. Očekávala jsem, že na tento dotazník odpoví více žen než mužů, což se nakonec potvrdilo. Rozdělení respondentů dle pohlaví je důležité k ověření hypotézy 2 (Dotazovaní vnímají holou hlavu u žen a mužů rozdílně.) a hypotézy 3 (V dnešní době ženy stále preferují delší vlasy. Muži dávají přednost kratším vlasům a zároveň dodržují očekávané společenské normy tím, že si holí vousy dohladka.).

Otázka: Kolik Vám je let?

Respondenti měli možnost vybírat ze sedmi předem stanovených odpovědí. Zjistila jsem, že nejčastějšími respondenty tohoto průzkumu jsou lidé ve věku 21–30 let, kterých bylo celkem 81, což představuje 54 % z celkového počtu respondentů. Zatímco nejméně častými respondenty jsou lidé ve věku nad 70 let, což byly pouze dvě osoby (1,3 %). Ve věkové skupině Respondenti ve věku 15–20 let odpovědělo podobné množství respondentů jako ve skupině 41–50 let a to konkrétně po sedmnácti a po patnácti respondentech. Věková skupina 31–40 let měla 15 respondentů a kategorie 61–70 let obsahovala pouze tři osoby.

Otázka: Jaké máte vlasy?

V této otázce se zaměřuji na jednotlivé účesy a úpravy vlasů. Respondenti měli možnost vybírat celkem ze třinácti stanovených odpovědí, které mohli zároveň kombinovat. Měli také možnost napsat vlastní odpověď, a tím uvést účes či úpravu vlasů, která není v dotazníku uvedena.

1. Nemám vlasy (vlivem genetiky či onemocnění)
2. Zcela oholené

3. Vyholené
4. Krátké
5. Středně dlouhé (po ramena)
6. Dlouhé
7. Barvené (barva, melír, balayage, přeliv...)
8. Vícebarevné nebo neobvyklé barvy
9. Prodloužené nebo zahuštěné
10. Dredy či copánky
11. Nosím paruku
12. Zakrývám si vlasy
13. Mám trvalou ondulaci

Mezi ženami nejčastěji dominují dlouhé vlasy, které uvádí 57 respondentek, z nichž má 24 žen vlasy zároveň barvené. Středně dlouhé vlasy má 39 žen, z nichž 25 má vlasy také barvené. Celkem 9 žen uvedlo, že jejich vlasy jsou krátké, ať už barvené či nikoliv. Pouze 1 žena uvedla, že nemá žádné vlasy v důsledku genetiky či onemocnění.

Mezi muži nejvíce převažují krátké vlasy. Tuto možnost uvedlo konkrétně 23 mužů z celkového počtu 32. Dlouhé vlasy mají 4 muži. Pouze 2 muži uvedli, že mají vlasy vyholené a další 2 nemají žádné vlasy vlivem genetiky či onemocnění. Jeden muž odpověděl, že má středně dlouhé vlasy. Žádný z dotazovaných mužů si vlasy nebarví.

Nikdo z respondentů neuvedl, že má trvalou ondulaci a že si vlasy zakrývá. Zároveň žádný respondent nemá zcela vyholené vlasy. Z této otázky vyplynulo, že ženy mají nejčastěji dlouhé či středně dlouhé vlasy, převážně většina z nich také uvedla, že si vlasy barví. Naopak u mužů převažuje krátký sestřih.

Otázka: Jaký význam pro Vás mají Vaše vlasy nebo vousy?

Zajímalo mě, jaké konkrétní významy má úprava vlasů pro respondenty a také zkoumám, zda plní vlasy tradiční funkce i v moderní společnosti. Pomocí této otázky jsem následně ověřovala první hypotézu. Respondenti mají na výběr ze 7 předem stanovených otázek, které mohou kombinovat a zároveň mohou uvést i vlastní odpověď.

1. Estetický
2. Znak ženskosti, symbol mužnosti, zvýšení fyzické přitažlivosti
3. Chci se odlišit od ostatních
4. Má úprava vlasů se mění dle mé nálady

5. Prostředek identifikování se s náboženskou skupinou
6. Prostředek identifikování se s určitou subkulturou (hipster, goth, rock, metal, reggae...)
7. Chci se podobat svému idolu
8. Žádný

Nejčastěji respondenti vlasům přisuzují estetický význam a zároveň považují vlasy či vousy za znak ženskosti, symbol mužnosti a zvýšení fyzické přitažlivosti. Tuto odpověď uvedlo celkem 40 dotazovaných. Pouze estetický význam přisuzuje vlasům 33 respondentů. Dále 33 dotazovaných považuje vlasy pouze za znak sexuální.

Celkem tedy 63,3 % z dotazovaných uvedlo, což je 95 osob, že pro ně vlasy mají estetický význam. Jako druhý nejčastější význam přisuzovaný vlasům byl uveden znak ženskosti, symbol mužnosti a zvýšení fyzické přitažlivosti. Tuto odpověď uvedlo 87 lidí ze 150 respondentů, což je 58 %. Úpravu vlasů spojuje s emocemi celkem 18 respondentů. Pomocí účesu se chce odlišit od ostatních 9 osob. Žádný význam přisuzuje vousům či vlasům 8 osob. Čtyři lidé se pomocí svého účesu identifikují s určitou subkulturou. Pouze 1 osoba sdělila, že se prostřednictvím vlasů identifikuje s náboženskou skupinou. Pro 3 osoby mají vlasy ochrannou či termoregulační funkci. Jeden respondent přidal odpověď, která nebyla v nabídce, a to že se za své vlasy schovává. Z této otázky vyplývá, že nejčastěji jsou vlasy považovány za estetický a sexuální symbol.

Otázka: Jak moc je pro Vás úprava vlasů důležitá?

Otázka se zaměřuje na postoje a názory respondentů. V rámci této otázky jsem zjišťovala, jakou míru důležitosti přikládají dotazovaní úpravě vlasů ve svém životě. Dotazovaní měli na výběr z 5 možných odpovědí, a to konkrétně velmi důležitá, důležitá, nevím, méně důležitá, není důležitá. Možnost neutrální odpovědi jsem zahrнула, aby respondenti nebyli ovlivněni nebo nuceni vyjádřit svůj názor, který není v souladu s jejich nevyhraněnými postoji. Tím jsem se snažila minimalizovat zkreslení výsledků výzkumu.

Dotazníkem bylo zjištěno, že 60 % respondentů považuje péči o vlasy za důležitou, pro 19,3 % je úprava vlasů dokonce velmi důležitá. Za velmi důležitou jí považuje 22 žen a 7 mužů. Pouze 2 muži a 1 žena nepřisuzují péči o vlasy žádnou důležitost. Nevyhraněný názor na tuto otázku mělo celkem 8,7 % respondentů. Méně důležitá je úprava pro 10 % dotazovaných, z nichž jsou 4 muži, 10 žen a 1, který neuvedl své pohlaví.

Z analýzy výsledků dotazníku vyplývá, že pro dotazované je péče o vlasy převážně důležitá.

Otázka: Jste ovlivněn/a při úpravě účesu či vousů stávajícími módními trendy?

V této otázce jsem ověřovala, nakolik se dotazovaní při úpravě vlasů či vousů řídí módními trendy. Nejčastější odpovědí bylo, že se jimi spíše neřídí. Tuto odpověď zvolilo celkem 66 respondentů. Stávající módní trendy nemají žádný vliv při úpravě vlasů či vousů na 47 respondentů. Naopak 26 osob může být při volbě účesu či střihu vousů ovlivněno módními trendy. Neutrální postoj zaujímá 8 lidí. Pouze 3 respondenti upravují své vlasy či vousy dle módy. Závěrem je, že převážně většina dotazovaných se módními trendy při úpravě vlasů či vousů spíše neřídí či vůbec neřídí.

Otázka: Jaký je Váš střih vousů?

Tato otázka je součástí oddílu, který se zaměřuje na vousy. Respondenti mají možnost vybírat z 5 odpovědí a to konkrétně: dohledka, strniště, plnovous, bradka, knír. Pomocí této otázky ověřuji část hypotézy 3 (Muži dávají přednost kratším vlasům, a zároveň dodržují společenské normy tím, že si holí vousy dohledka.)

Strniště má 35 % z celkového počtu, což je 12 mužů. Druhým nejčastějším střihem vousů je plnovous, který vybralo 32,4 % z celkového počtu dotazovaných, což je 11 mužů. Dohledka si vousy holí 5 mužů a jedna osoba, která nevedla své pohlaví. Celkově tedy zcela holí své vousy 17,6 % z dotazovaných. Pouze bradku mají celkem 3 osoby, z nichž 2 jsou muži a jedna osoba, která nevedla své pohlaví. Dva muži uvedli, že mají nejen bradku, ale i knír, 1 muž uvedl, že společně s bradkou má strniště. Žádný z respondentů nevedl odpověď pouze knír. Jeden z respondentů uvedl svou vlastní odpověď, že nemá vousy vůbec. Jeden muž uvedl, že společně s plnovousem má také knír. Z této otázky vyplývá, že u dotazovaných nejčastějšími střihy vousů jsou strniště a plnovous.

Položka Preferujete:

Položka zkoumá, zda respondenti upřednostňují vlastní úpravu vlasů či svěřují své vlasy jiným osobám. Dále mě také zajímalo, zda dotazovaní muži preferují spíše kadeřnictví nebo barber shop.

Velká většina žen, což je celkem 86, navštěvuje kadeřnictví a úpravu vlasů svě-
řuje druhé osobě. Pouze 30 žen pečuje o své vlasy samo. Celkem 6 mužů uvedlo, že
navštěvují kadeřnici či kadeřníka, 7 mužů zvolilo vlastní úpravu. Z dotazovaných uved-
lo 12 mužů, že navštěvuje barber shop. Z těchto výsledků jasně vyplývá, že dotazovaní
muži navštěvují nejvíce barber shopy. Myslím si, že je to především proto, že dnes je
fenomén barberu rozšířený.

**Otázka: Jaké byly Vaše pocity, když jste nemohli navštěvovat kadeřnictví
nebo barber shop během karantény COVID-19?**

Tato otázka se zobrazila respondentům, kteří v předchozí otázce uvedli, že na-
vštěvují kadeřnictví či barber shop. Respondenti měli na výběr z 5 předem stanovených
odpovědí, mohli však zvolit i odpověď vlastní.

1. Neřešil/a jsem to
2. Cítil/a jsem se nekomfortně
3. Snažil/a jsem se řešit úpravu sám/sama
4. Zvolil/a jsem jiný účes
5. Měl/a jsem potřebu o své vlasy nebo vousy více pečovat

Zajímalo mě, jak nezvyklá situace ovlivnila mé okolí a jejich úpravu vlasů nebo
vousů. Tím jsem chtěla zjistit, zda jsou pro ně upravené vlasy opravdu důležité. Situace
byla pro některé respondenty (29,2 %) nepříjemná. Mnoho z nich (24,8 %) řešilo úpra-
vu vlastní pomocí. Potřebu pečovat o své vlasy nebo vousy více během karantény mělo
8 osob (7,1 %) a změnu účesu zvolilo 7 osob (6,2 %). Jeden muž uvedl, že situaci ne-
musel řešit, protože manželka je kadeřnicí. Pouze jedna osoba uvedla, že ke kadeřnici
chodila i přes zákaz.

Ukázalo se, že ačkoliv je pro většinu respondentů úprava vlasů nebo vousů dů-
ležitá či velmi důležitá, velké množství z nich (45,1 %) nebylo nijak zasaženo situací,
kdy nemohli navštěvovat kadeřnictví či barber shopy.

**Otázka: Existují profese, u kterých neakceptujete výstřední úpravu vlasů či
vousů?**

Pomocí této uzavřené otázky jsem zjišťovala, nakolik akceptují respondenti vý-
střední úpravu vlasů a vousů. V odpovědích byla i možnost nevyhraněného názoru, aby
byly výsledky co nejvíce objektivní.

Pro 83 osob (55,3 %) neexistují profese, u kterých neakceptují výstřední úpravu vousů či vlasů, a 46 osob (30,7 %) pouze u některých profesích neakceptuje extravagantní úpravu vousů či vlasů. Neutrální stanovisko zvolilo 21 osob (14 %).

Z dané otázky vyplývá, že mezi vybranými respondenty převažuje názor, že neexistují profese, u kterých akceptují výstřednost při úpravě vlasů či vousů.

Otázka: U kterých jednotlivých profesích neakceptujete výstřední úpravu vlasů či vousů?

Touto otázkou jsem se snažila zjistit, která povolání nejvíce podléhají společenským pravidlům týkajících se úpravy vlasů. Uvedla jsem profese, které se mi zdály nejvíce náchylné k předsudkům, pokud by osoby na těchto pozicích měly výstředná účesy nebo neobvyklé úpravy vousů. Respondenti mohli připsat i další možná povolání, u kterých neakceptují výstřednost.

1. Pedagog/pedagožka
2. Lékař/lékařka
3. zdravotník/zdravotnice
4. Politik/politička
5. Soudce/soudkyně
6. Úředník/úřednice
7. Prodavač/prodavačka
8. Advokát/advokátka

Výstřednost v úpravě vlasů a vousů neakceptuje celkem 29 osob (43,3 %) u povolání pedagoga či pedagožky. Pro 31 respondentů (43,3 %) není přípustná výstřední úprava vlasů či vousů u lékaře, lékařky nebo zdravotníka a zdravotnice. Netolerantní k výstřednosti u účesu a u vousů je 37 osob (55 %) u povolání politik či politička. Nejvíce odsoudili dotazování výstřednost vlasů u povolání soudce nebo soudkyně. Z toho vyplývá že většina lidí vnímá tuto profesi jako velmi seriózní. Jen 17 osob (10 %) uvedlo povolání úředník nebo úřednice. Čtyři osoby (6 %) uvádí netoleranci k výstřednosti u advokáta nebo advokátky. Pouze 5 osob (2 %) uvádí nesouhlas s nekonvenčním účesem a vousy u povolání nanejvýše prestižního a veřejnosti viditelného, prezident či prezidentka. Pouze 1 % a to je jedna osoba, uvádí jako nepřijatelné povolání s netradičním účesem a vousy, povolání příslušník ozbrojeného sboru. Jeden člověk uvedl mimo rámec stanovených odpovědí kněze. Jedna osoba uvedla, že neví,

u které profese neakceptuje výstřední úpravu. Jeden respondent uvedl odpověď žádná, i když v předchozí otázce měl možnost zvolit odpověď ne.

Otázka: Působí na Vás pedagog/pedagožka s atypickou úpravou vlasů či vousů důvěryhodně?

Ačkoliv jsem se v předchozích otázkách zkoumala názor na výstřední úpravy vlasů či vousů u povolání obecně, touto otázkou jsem se snažila ověřit, zda předchozí odpovědi respondentů skutečně odráží jejich postoje. Zvolila jsem proto i odlišný výraz pro výstřednost, než u předchozích otázek. Rozsah možností byl široký, aby byla vidět jemnost při hodnocení vzhledu druhých.

1. Ano
2. Spíše ano
3. Nemá to vliv
4. Spíše ne
5. Ne

Ukázalo se, že pro většinu respondentů (40 %) nemá výstřední úprava vlasů vliv na důvěryhodnost k pedagogovi či pedagožce. Na 26 % dotazovaných působí pedagogové s výstřední úpravou vlasů či vousů důvěryhodně. Pouze na 16,7 % působí pedagogové s výstředním účesem a vousy nedůvěryhodně. Dále 14,7 % dotazovaných zvolilo odpověď spíše ano. Pouze 3 respondenti (2 %) nedůvěřují pedagogům s atypickou úpravou vlasů či vousů.

Otázka: Jak primárně vnímáte holou hlavu u ženy?

U této otázky měli respondenti možnost zvolit pouze jednu ze tří možných odpovědí:

1. Jako součást jejího vyhraněného stylu
2. Jako důsledek onemocnění
3. Neřeším to – neutrálně

Neutrální odpověď zvolilo 42 %, což je 63 respondentů. Holou hlavu u ženy vnímá 40 % jako důsledek onemocnění. Pouze 17,3 % respondentů, a to je 26 osob, vnímá absenci vlasů u ženy jako součást jejího stylu.

Otázka: Vnímáte holou hlavu u žen a mužů stejně?

Na otázku, která zkoumala vnímání absence vlasů, mohli respondenti odpovědět pouze ano či ne. Zvolila jsem dichotomickou otázku. Celkem 107 osob (71,3 %) odpovědělo, že holou hlavu u mužů a žen nevnímá stejně. Odpověď ano zvolilo 43 osob (28,7 %).

7.2 Ověření hypotéz

Hypotéza 1: V moderní společnosti mají účesy a úpravy vlasů z velké části stále tradiční funkce.

První hypotézu lze ověřit na základě otázky *Jaký význam pro Vás mají Vaše vlasy nebo vousy?* Tato hypotéza se potvrdila, protože všechny předem stanovené odpovědi byly vybrány alespoň jedním respondentem. Vlasy byly dotazovanými nejčastěji považovány za estetický a sexuální symbol. Celkem 95 respondentů uvedlo, že pro ně mají vlasy estetický význam, a 87 dotazovaných uvedlo, že považují vlasy za znak ženskosti, symbol mužnosti a zvýšení fyzické přitažlivosti. Respondenti však vlasy nespojovali pouze s estetickou a sexuální funkcí, přisuzovali jim také emocionální, náboženskou nebo skupinovou funkci. Kromě toho 3 osoby uvedly odpověď, která nebyla nabízena, a to, že vlasy mají ochrannou a termoregulační funkci, což hypotézu ještě více posílilo.

Hypotéza 2: Dotazovaní vnímají holou hlavu u žen a mužů rozdílně.

K ověření druhé hypotézy slouží otázky: *Jak primárně vnímáte holou hlavu u ženy? A Vnímáte holou hlavu u žen a mužů stejně? Vyberte vaše pohlaví*

Zkoumala jsem, zda jsou názory a postoje dotazovaných k holé hlavě u mužů a žen ovlivněny genderovými stereotypy. Zjistila jsem, že většina respondentů (42 %) vnímá holou hlavu u ženy neutrálně (42 %). Nicméně výsledky sondáže naznačují, že při hodnocení absence vlasů je většina dotazovaných (71,3 %) ovlivněna genderovými stereotypy, protože holá hlava u mužů a žen není vnímána jako rovnocenný jev.

Hypotéza 3: V dnešní době ženy stále preferují delší vlasy. Muži dávají přednost kratším vlasům, a zároveň dodržují společenské normy tím, že si holi vousy dohledka.

Třetí hypotézu je možné ověřit na základě položky *„Vyberte Vaše pohlaví“* a otázek *Jaké máte vlasy? Jaký je Váš střih vousů?*

Potvrzuje se, že vlasy jsou symbolem pohlaví. Tradiční genderový stereotyp, který ovlivňuje délku vlasů mezi pohlavími, platí z velké části i u vybraných respon-

dentů. Část hypotézy se potvrdila, i přes existenci individuálních odchylek v účesech jednotlivců jsou stále rozšířena očekávání o rozdílné délce vlasů u žen a mužů. Hypotéza však není zcela platná, protože se ukázalo, že dotazovaní neholí tváře dohladka jako je ve společnosti očekáváno. Nejvíce převažovalo strniště, jako druhý nejčastěji zastoupený střih byl plnovous.

Hypotéza 4: Pedagog či pedagožka má dodržovat určité standardy v úpravě vlasů.

K ověření čtvrté hypotézy slouží otázky *Existují profese, u kterých neakceptujete výstřední úpravu vlasů či vousů, U kterých profesí neakceptujete výstřední úpravu vlasů či vousů?* Celkem 29 respondentů uvedlo, že neakceptuje u pedagoga či pedagožky výstřední úpravu vlasů či vousů. Nicméně, na základě otázky *Působí na Vás pedagog či pedagožka s atypickou úpravou vlasů či vousů důvěryhodně?*, která sloužila k ověření pravdivosti předchozí odpovědi, se ukázalo, že celkem 60 respondentů odpovědělo, že úprava vlasů či vousů nemá vliv na jejich hodnocení důvěryhodnosti pedagoga či pedagožky. Z toho vyplývá, že se hypotéza nepotvrdila.

8 Shrnutí výzkumné sondáže

Výzkumná sondáž byla provedena prostřednictvím online dotazníkového šetření pouze v mém okolí, a to v Mladé Boleslavi a okolí. Celkem jsem získala odpovědi od 150 respondentů, které mi poskytly dostatek informací pro ověření výzkumných cílů a hypotéz. Použití online dotazníku mi umožnilo efektivně získat potřebné údaje v krátkém časovém období. V budoucnosti bych však zvážila kombinaci online dotazníku a rozhovorů s menším počtem vybraných respondentů, abych lépe porozuměla jejich názorům a postojům. Cílem výzkumné sondáže bylo zjistit, jaké účesy a úpravy vlasů preferují lidé z mého okolí. Soustředila jsem se také na to, zda jsou určité typy úprav spojené s genderovou rolí a povoláním.

Z výsledků výzkumu vychází, že se v plném rozsahu potvrdily dvě hypotézy: Hypotéza 1: V moderní společnosti mají účesy a úpravy vlasů z velké části stále tradiční funkce. a Hypotéza 2: Dotazovaní vnímají holou hlavu u žen a mužů rozdílně. Částečně se potvrdila hypotéza Hypotéza 3: V dnešní době ženy stále preferují delší vlasy. Muži dávají přednost kratším vlasům, a zároveň dodržují společenské normy tím, že si holi vousy dohladka. Hypotéza 4: Pedagog či pedagožka má dodržovat určité standardy v úpravě vlasů. se nepotvrdila.

I přes změny v rovnoprávnosti pohlaví a snižování genderových stereotypů se ukázalo, že v mém okolí stále převládá tradiční úprava vlasů, krátký střih u mužů a dlouhé vlasy u žen. Většina žen uvedla, že jejich vlasy jsou také barvené. Dotazovaní v mém okolí jsou při úpravě svých vlasů ovlivněni genderovými stereotypy. Zjistila jsem, že norma, týkající se holení vousů dohola, není mezi muži v mém okolí zcela dodržována. Existuje značná volnost ve střihu vousů. Zároveň lze z výše uvedené analýzy vyplývá, že dotazovaní nevnímají holou hlavu u mužů a žen jako rovnocenný jev.

Předpokládala jsem, že u povolání pedagogů budou ohledně výstřední úpravy vlasů předsudky, ale mezi respondenty převažoval názor, že pedagog nebo pedagožka s výstřední úpravou vlasů či vousů působí důvěryhodně. A atypické vlasy či vousy neovlivňují názor respondentů. Závěrem lze shrnout, že pro vybrané respondenty mají vlasy z velké části stále tradiční funkce. Teoretická východiska se potvrzují u této skupiny respondentů pouze částečně.

Závěr

Tato bakalářská práce se zaměřuje na účes a úpravu vlasů obecně v sociálním a kulturním kontextu. Hlavním cílem a smyslem této bakalářské práce bylo přiblížit významy vlasů v různých společnostech a kulturách. Problematika vlasů a jejich úprav je velmi rozsáhlá a z prostorových důvodů bakalářské práce jsem nemohla témata vyčerpávat. Práce se zaměřuje na srovnání specifických projevů úpravy vlasů v tradiční a moderní společnosti a jejich vztah k sociálnímu statusu nositele. Dále se zabývá projevy, které jsou spojeny s konkrétními úpravami vlasů.

Práce je konkrétně zaměřena především na symbolické hledisko vlasů. Konkrétně se zabývá jednotlivými funkcemi vlasů. Rozebírá vybrané studie antropologů, kteří se problematikou vlasů, jejich úpravou a různými významy v kulturách a společnostech zabývali. V bakalářské práci jsem nastínila i biologickou podstatu vlasů a shrnula teorie, které se zabývají ztrátou vlasů a ochlupení.

Součástí práce je výzkumná sondáž, která byla provedena pomocí dotazníku a je zaměřena především na aktuální účesy a významy vlasů. Hlavním cílem sondáže bylo provést orientační průzkum o preferencích a vnímání účesů a úpravy vlasů v současnosti. Díky analýze získaných informací z dotazníku bylo možné ověřit stanovené cíle a hypotézy. Průzkum ukázal, jaké konkrétní účesy aktuálně převažují mezi vybranými respondenty a jaký význam pro ně obecně vlasy mají. Z výzkumné sondáže vyplývá, že mezi dotazovanými stále převládá tradiční úprava vlasů, kdy ženy mají vlasy převážně dlouhé a muži krátké. Pro vybrané respondenty mají vlasy stále tradiční funkce, avšak nejčastěji jsou vnímány jako estetický a sexuální symbol. Z průzkumu je také patrné, že výstřední úprava vlasů u pedagogů či pedagožek není pro respondenty faktorem, který by ovlivňoval jejich názory na důvěryhodnost,

Seznam použitých zdrojů

- BARLETT, R. *Symbolic Meanings of Hair in the Middle Ages*. Transactions of the Royal Historical Society [online]. 1994(4), 43-60 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.2307/3679214>
- CETL, J., HUBÍK S., ŠMAJS J., 1990. *Příroda a kultura*. Praha: Svoboda, 273 s. ISBN 80-205-0087-1.
- ECO, U. 2005. *Dějiny krásy*. Praha: Argo, 439 s. ISBN 80-7203-677-7.
- ERIKSEN, T. H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 407 s. ISBN 978-80-7367-465-6.
- FIALOVÁ, L. 2001. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha: Karolinum, 269 s. ISBN 80-246-0173-7.
- FIRTH, R. 1973. *Symbols: Public and Private*. London: Allen and Unwin, 469 s. ISBN 13: 978-0-415-69466-7.
- GAVORA, P. 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HALLPIKE, C. R. 1969. *Social Hair*. Man [online]. 4(2), 256-264 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.2307/2799572>
- HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
- HERSCHMAN, P. 1974. *Hair, Sex and Dirt*. Man [online]. 9(2), 274-298 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.2307/2800078>
- HIRSCH, H. 2017. *Hair: Practices and Symbolism in Traditional Muslim Societies*, Sociology of Islam, 5(1), 33-55. doi:. Sociology of Islam [online]. 5(1), 33-55 [cit. 2023-07-09]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1163/22131418-00501001>
- KOMÁREK, S. 2008. *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací*. Vyd. 2., V nakl. Academia 1., rozš. Praha: Academia, 307 s. Galileo. ISBN 978-80-200-1582-2.
- KUČEROVÁ, R., BIENOVÁ, M. 2012. Úvod do klinické trichologie. *Dermatologie v praxi* [online]. 6(3), 118-120 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: https://www.dermatologiepropraxi.cz/artkey/der-201203-0002_Uvod_do_klinicke_trichologie.php

- LEACH, E. R. 1958. *Magical Hair*. The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland [online]. **88**(2), 147-164 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.2307/2844249>
- LORENZ, K. 1997. *Odumírání lidskosti*. Praha: Mladá fronta, 195 s. Souvislosti (Mladá fronta). ISBN 80-204-0645-X.
- MALINA, J., ed. c2009. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 303 s. ISBN 978-80-7204-560-0.
- MORRIS, D. 2006. *Nahá žena*. Brno: Alman, 263 s. ISBN 80-867-6618-7.
- MORRIS, D. 2018. *Nahá opice: člověk jako další živočišný druh*. Vyd. 2. V Brně: Jota, 231 s. ISBN 978-80-7565-310-9.
- MURPHY, R. F. 2004. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 268 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2925-3.
- NEŠPOR, Z. Sociologický ústav AV ČR. Sociologická encyklopedie. [Online] [Citace: 15. 2 2023.] https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Univerz%C3%A1lie_kulturn%C3%AD
- NEŠPOR, Zdeněk. Sociologický ústav AV ČR. Sociologická encyklopedie. [Online] [Citace: 20. 4 2023.] <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Symbol>
- NEŠPOR, Zdeněk. Sociologický ústav AV ČR. Sociologická encyklopedie. [Online] [Citace: 20. 4 2023.] https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Antropologie_symbolick%C3%A1
- RANTALA, M. J. 2007. *Evolution of nakedness in Homo sapiens*. Journal of Zoology [online]. (273), 1-7 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: doi:10.1111/j.1469-7998.2007.00295.x
- RYCHLÍK, M. 2005. *Tetování, skarifikace a jiné zdobení - Dějiny odívání*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny. ISBN 9788071067801.
- RYCHLÍK, M. 2013. *Paruky, lokny i vši. Nástin historie účesu ve starověkých kulturách*. Culturologia 2. (2), 26-43.

- RYCHLÍK, M. 2013. *S manou ve kštici: Tradiční vlasové úpravy v Polynésii (a Mikronésii)*. Anthropologia Integra [online]. **4**(2), 29-44 [cit. 2023-07-01]. Dostupné z: https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/2396/1964
- RYCHLÍK, M. 2018. *Dějiny vlasů: účesy, vousy, chlupy a péče o ně*. Praha: Academia, 361 s. ISBN 978-80-200-2861-7.
- RYCHLÍK, M. 2022. *Dějiny lidí: pestrost lidstva v 73 kapitolách*. Praha: Academia, 640 s. ISBN 978-80-200-3198-3.
- SOUKUP, M., BALCEROVÁ, M. 2011. *Antropologie těla*. Anthropologia Integra [online]. **2**(1), 31-41 [cit. 2023-05-02]. Dostupné z: https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/1959/1564
- SOUKUP, M. 2014. *Tělo: čichat, česat, hmatat, propichovat, řezat*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 248 s. Antropos (Pavel Mervart). ISBN 978-80-7465-108-3.
- SOUKUP, M., ed. 2017. *Tělo 2.0: hranice těla a podoby bolesti*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 179 s. Antropos (Pavel Mervart). ISBN 978-80-7465-288-2.
- SYNNOTT, A. 1987. *Shame and Glory: A Sociology of Hair*. The British Journal of Sociology [online]. **38**(3), 381-413 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: [doi:https://doi.org/10.2307/590695](https://doi.org/10.2307/590695)
- TARCALOVÁ, L. c2010. *Tělo jako kulturní fenomén: "já nejsem dřevo, jsem duch a tělo" : [příspěvky z konference karpatologické komise pro lidové obyčeje MKKK konané v Muzeum [sic] Hodonínska v Hodoníně v roce 2009]*. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 296 s. Studie (Slovácké muzeum). ISBN 978-80-86185-89-7.
- TURNER, V. 1975. *Symbolic Studies*. Annual Review of Anthropology [online]. (4), 145-161 [cit. 2023-05-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2949353>
- VAN GENNEP, A. 1997. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 201 s. Mythologie. ISBN 80-710-6178-6.